

ENERGISTÄ RETORIikkaA

Juhana Suoniemi, 15818
Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos
Aluetiede
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2009

Tampereen yliopisto

Yhdyskuntatieteiden laitos

JUHANA SUONIEMI: Energistä retoriikkaa

Aluetieteen pro gradu -tutkielma, 68 sivua

huhtikuu 2009

Tutkimus käsittelee Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraportointia. Tutkimuksessa on tehty retorinen analyysi Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraporteista vuosilta 2004 – 2007 sekä haastateltu Ekokumppanit Oy:n toimitusjohtajaa ja Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöpäällikköä. Tutkimuksessa ympäristöraporteista etsittiin vihreää kieltä ja ekologisuu den käyttötapoja. Haastattelujen tavoite oli vahvistaa raporteista syntyneet tulkinta oikeaksi.

Tutkimusmenetelmäksi valitsin retorisen analyysin, jossa teksti puretaan pieniin osiin tekstin yksityiskohtaisen analysoinnin mahdollistamiseksi. Lähtökohtana on oletus siitä, että Tampereen Sähkölaitos esittää tekemisensä ympäristön hyväksi paremmiksi, kuin todellisuus antaa myöden. Tutkimuksessa tätä tutkitaan vertailemalla Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraporttien informaatiota itseensä ja paljastamalla siitä epäjohtomukaisuuksia, liioittelua ja tahallisia tai tahattomia retorisia keinoja.

Tutkimus osoitti, että retorisia keinoja on käytetty laajasti. Ympäristöraporttien tekstiosissa korostetaan ekologisuu tta, huolta ympäristöstä, paikallisuutta ja vastuullisuutta. Samoin raporttien kuvamateriaali luo mielikuvaa ympäristön vastuullisesta huomioimisesta. Edelläkävijän roolia korostetaan raporteissa voimakkaasti.

Käytetyn retoriikan vertailu raporttien tarjoamiin tilastotietoihin paljastaa käytetyn retoriikan ont touden. Satsaukset ympäristöön paljastuvat mittaluokaltaan pieniksi tai sellaisiksi, jotka ovat myös taloudellisesti kannattavia ja toteutettaisiin ilman huolta ympäristöstä. Tutkimus osoitti, että oletukseni käytetystä retoriikasta hyvän mielikuvan luojana oli oikea.

1. Johdanto - Ilmastonmuutosta ja ympäristöviestintää	1
2. Taustaa.....	4
2.1. Ekonomia vastaan ekologia.....	4
2.2. Keskitetystä hajautetun kautta älykkäisiin sähköverkkoihin	5
2.3. Vihreän kulutuksen paradoksi.....	8
3. Tavoitteita, oletuksia ja kysymyksiä	10
3.1. Työn tavoite.....	10
3.2. Oletuksia ja näkökulmia.....	11
3.3. Tutkimusteemat kirjallisen aineiston käsittelyyn	12
3.4. Kirjallinen aineisto.....	13
4. Uusi retoriikka analyysin menetelmänä.....	14
4.1. Ympäristöretoriikan motiivit.....	14
4.2. Mitä on retoriikka?	15
4.3. Argumentaatio ja demonstraatio.....	16
4.4. Puhuja ja yleisö.....	18
4.5. Argumentoinnin osat.....	18
4.6. Menetelmäni heikkoudet.....	20
5. Ympäristöraportin 2004 käsittely.....	21
5.1. Argumentoinnin elementit	22
5.2. Eetos.....	22
5.3. Paatos	24
5.4. Logos.....	25
5.5. Käytetyt retoriset keinot.....	27
6. Ympäristöraportissa 2004 käytettyjen retoristen keinojen yksityiskohtainen analyysi.....	29
6.1. Yksityiskohdat ja narratiivit	29
6.2. Tosiasiat puhuvat puolestaan	31
6.3. Etäännyttäminen omista intresseistä.....	32
6.4. Kolmen lista	33
6.5. Määrällistäminen	34
6.6. Konsensuksella vahvistaminen.....	34
6.7. Puhujakategorioilla oikeuttaminen	35
6.8. Metaforien ja ääri-ilmaisujen käyttö.....	35
6.9. Toisto	36
7. Vastauksia kysymyksiin	37
7.1. Mikä on ekologista?.....	37
7.2. Uusiutuvaa energiaa hajautetusti?	38
7.3. Paha globalisaatio vs. hyvä paikallisuus?	39
7.4. Entä käytäntö?.....	40
8. Johtopäätöksiä Ympäristöraportin 2004 analyysistä.....	41
8.1. Vihreää kieltä	41
8.2. Paikallisuutta korostaen	41
8.3. Saimmeko vastauksia?.....	42
9. Ympäristövastuuraporttien 2005 – 2007 analyysi.....	43
9.1. Yleistä Ympäristövastuuraporteista.....	43
9.2. Eetos.....	44
9.3. Paatos	45
9.3. Logos.....	47
10. Vastauksia tutkimuskysymyksiin	48
10.1. Muuttuiko ekologisuuden tai uusiutuvuuden määrittely?.....	48

10.2. Uhkakuvista konkretiaan.....	49
10.3. Päästökauppa on hyväksytty tosiasiksi	50
10.4. Onko käytännön toimia ympäristön hyväksi?	50
10.5. Yhteenvetoa Ympäristövastuuraporteista	51
11. Ympäristöraportin 2004 vertailu Ympäristövastuuraportteihin	52
11.1. Tarkempaan retoriikkaan	52
10.2. ISO on iso ja EQS valtava.....	53
11.3. Päästöt kasvussa	54
12. Kysymyksiä haastatteluihin	55
13. Haastattelujen analyysi	57
13.1. Ennakoasetelmia haastatteluihin.....	57
13.2. Ekokumppanien esittely	58
13.3. Suvi Holmin haastattelu	58
13.4. Soile Heinosen haastattelu	60
13.5. Yhteenvetoa haastatteluista	62
14. Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä	63
15. Lopuksi	65
Lähdeluettelo.....	66

1. Johdanto - Ilmastonmuutosta ja ympäristöviestintää

Suomen eduskuntavaaleissa 2007 kaikkien tärkeimpien poliittisten ryhmittymien vaalipuheissa esiintyivät ilmastonmuutos ja siihen liittyvät teemat. Puhuttiin esimerkiksi hiilidioksidipäästöjen vähentämisestä ja uusiutuvasta energiasta. Myös tiedotusvälineet uutisoivat runsaasti aihepiiristä. Keskustelua seuraavalle tulee helposti sellainen tunne, että ilmastonmuutoksen pysäyttäminen ja vihreämpi elämäntapa olisivat välttämätön ja kaikkien yhteinen tavoite.

Lähes kaikki ihmisen toiminnot ovat jossain määrin riippuvaisia energiasta. Energiaa tarvitsemme esimerkiksi liikenteeseen, lämmitykseen ja tavaroiden tuotantoon. Energia on välttämätöntä, mutta ei ongelmatonta. Voidaan sanoa, että energia on läsnä kaikkialla.

Perinteinen fossiilisiin polttoaineisiin perustuva liikkuminen ja energiantuotanto aiheuttavat runsaasti hiilidioksidipäästöjä ja siten ilmaston lämpenemistä, eikä fossiilisten polttoaineiden polttamisesta aiheutuva varsinainen saaste- ja pienhiukkaspäästöongelmakaan ole vielä parantuneesta tekniikasta huolimatta täysin ratkaistu. Nykyisen konsensuksen mukaan Suomessakin tarvitaan uusia energiantuotantotapoja, energian säästämistä ja vähemmän kuluttavaa tekniikkaa, jotta välttyisimme arvaamattomalta ilmaston lämpenemiseltä ja yhä jatkuvalta saastumiselta sekä saavuttaisimme kansainvälisten päästövähennyssopimusten vaatimukset.

Yksilöiden tekemät henkilökohtaiset kulutusratkaisut ovat tietenkin merkittäviä, mutta yksilöitä tarvittaisiin paljon, että he ohjaisivat tuotantoa eikä tuotanto heitä. Siten energiantuottajien ja -myyjien toiminta ja kyky sekä halu vastata ekologisiin haasteisiin ja kuluttajien toiveisiin talouskvartaalien paineessa on ensiarvoisen tärkeää.

Tarkastelen työssäni Tampereen suurinta energia-alan toimijaa Tampereen Sähkölaitosta ja tarkemmin sen ympäristöviestintää. Valitsin tutkimuksen kohteeksi Tampereen Sähkölaitoksen sen suuren paikallisen merkityksen vuoksi. Tampereen Sähkölaitos arvioi vuonna 2004 esimerkiksi tuottamansa kaukolämmön lämmittäneen noin 163 000 pirkanmaalaista kotia (Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportti 2004, 10).

Vuonna 2004 Tampereen Sähkölaitos oli kunnallinen laitos. Vuosina 2005 – 2008 se oli kunnallinen liikelaitos: Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat, joka sisälsi eri toimialojen yksiköitä. Tammikuusta 2009 alkaen Tampereen energialiiketoiminnat yhtiöitettiin emoyhtiö Tampereen Sähkölaitos Oy:ksi ja tytäryhtiöiksi, kuten Tampereen Energiatuotanto Oy, Tampereen Kaukolämpö Oy ja Tampereen Sähköverkko Oy. Käsittelen tutkimuksessani tätä kokonaisuutta yhtenä ja kutsun sitä selvyuden vuoksi nimellä Tampereen Sähkölaitos. (Tampereen Sähkölaitos 2009)

Työn näkökulmaksi valitsin ympäristöviestinnän sekä tärkeänä osana siinä käytetyn ekologisen retoriikan. Ekologisella retoriikalla tarkoitan sellaisten retoristen keinojen käyttöä, joilla pyritään vakuuttamaan yleisö puhujan toimien ekologisuudesta. Tässä oleellisena sanaparina on ekonomia ja ekologia, jotka voivat olla kovastikin ristiriidassa keskenään, ainakin, jos tarkastellaan perinteistä energiantuotantoa. Tätä ristiriitaa hallitaan osaltaan ekologisen retoriikan avulla.

Työstä tuli tavallaan kaksiosainen. Ensin tarkoitukseni oli tarkastella vain Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportteja, mutta niiden julkaiseminen lopetettiin vuoteen 2004. Vuoden 2004 Ympäristöraportti julkaistiin vuoden 2005 keväällä. Kun raporttien julkaiseminen lopetettiin jäljelle jäi lähinnä vuosikertomukseen sisältyvä ympäristövastuuosio. Tällöin jouduin etsimään työlle uuden ajatuksen, että saisin aikaiseksi opinnäytteen kriteerit täyttävän tutkimuksen. Ratkaisin asian tekemällä ensin retorisen analyysin Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportista vuodelta 2004 ja sen jälkeen vertaamalla tuloksia Tampereen kaupungin energialiiketoimintojen vuosiraporttien 2005 – 2007 ympäristövastuuosioihin. Kutsun näitä osioita jatkossa Ympäristövastuuraporteiksi.

Työn ensimmäisessä osassa teen retorisen analyysin Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportista vuodelta 2004. Tarkastelen raporttia ympäristöretoriikan näkökulmasta. Retorinen analyysi on hyvä väline analysoitaessa raporttia, jossa teksti, tilastot ja kuvakieli yhdistyvät melkoisen luovallakin tavalla. Menetelmä on mielestäni sovelias tällaisen poikkitieteellisen ja soveltavan tutkimuksen tekoon.

Toisessa osassa paneudun Sähkölaitoksen ympäristöviestinnän nykytilaan varsinaisten Ympäristöraporttien loputtua vuoteen 2004 sekä Ympäristöraporttien julkaisemisen lopettamisen syihin. Analysoin Ympäristövastuuraportit samankaltaisella menetelmällä kuin Ympäristöraportin 2004, mutta teen sen ennemmin heränneiden kysymysten näkökulmasta. Varsinainen retorinen analyysi kulkee työni toisessa osassa lähinnä taustalla. Tein lisäksi kaksi haastattelua marraskuussa 2008 selvittääkseni Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöviestinnän nykyistä suuntaa, tavoitteita ja keinoja tarkemmin. Ensin haastattelin Ympäristöraportissa usein mainitun Ekokumppanit Oy:n toimitusjohtajaa Suvi Holmia ja toiseksi Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöpäällikköä Soile Heinosta. Kysymykset näihin haastatteluihin olen johtanut Ympäristöraportin 2004 tarkasta retorisesta analyysistä sekä Ympäristövastuuraporttien retorisesta tarkastelusta.

Työni on myös jossain määrin metodologinen. Analysoidessani Ympäristöraporttia 2004 koettelen samalla retorista analyysiä aluetieteen tutkimustyökaluna, sillä aluetieteellistä tutkimusta ei tietääkseni ole tällaisella menetelmällä ennen tehty. On mielenkiintoista kokeilla tällaisen osittain tiedotusopillisen menetelmän soveltuvuutta aluetieteelliseen tutkimukseen.

Tätä työtä tehdessäni minulle on tullut selväksi, että sähkömarkkinoita koskevaa tietoa ja lähteitä on varsin hankala löytää muualta kuin internetistä. Tämä asettaa oman haasteensa lähdekritiikille. Uskon kuitenkin löytäneeni varsin luotettavia lähteitä tutkimukseni tueksi. Lähdeluettelossa olen kuitenkin selvyuden vuoksi eritellyt verkkolähteet kirjallisista.

2. Taustaa

2.1. Ekonomia vastaan ekologia

“Ekologia ... on myös se tieteenhaara ja työväline, joka saa meidät toivomaan, että ihmisen evoluutio voisi käydä läpi mutaation, että se voitaisiin ohjata uuteen suuntaan, niin että ihminen lakkaisi pieksämästä henkiahieveriin ympäristöä, josta hänen oma tulevaisuutensa riippuu.”

-E.M.Nicholson-

Ekonomiset muuttajat ovat aina vaikuttaneet suuresti teollisuuden valintoihin ja toimiin. Viime vuosikymmeninä myös ekologiset muuttajat ja vaatimukset ovat tulleet mukaan teollisuuden päätöksentekoon (Hopfenbeck 1990, 51). Energiateollisuuden kohdalla ehkä tärkein tällainen muuttaja on ilmastonmuutos ja siihen liittyvät päästörajoitukset, mutta myös vihreän kulutuksen merkitys on kasvamassa. Esimerkiksi Tampereen Sähkölaitos myy ”vihreitä sähkötuotteita”, joiden arvo vuodesta 2003 vuoteen 2004 kasvoi noin 5 % (Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportti 2004, 14).

Ympäristöajattelun ensimmäisen aallon voi Anette Vainin (1996, 1) mukaan katsoa alkaneen 1960-luvulla jolloin Rachel Carson julkaisi kuuluisan teoksensa *Hiljainen kevät*, jossa hän ottaa kantaa ympäristön saastumiseen. Rooman klubin vuonna 1972 julkaisema raportti *Kasvun rajat* on toinen merkittävä ympäristöajattelun ensimmäisen aallon talouden ja luonnonympäristön kestävyys suhdetta käsittelevä teos. Tähän aikaan yritykset suhtautuivat ympäristökysymyksiin passiivisesti tai torjuen, jolloin ympäristöasiat nähtiin lähinnä rasitteina ja kustannusten aiheuttajina.

Sitten 1980-luvulla suurta julkisuutta saaneet ympäristökatastrofit, kuten öljytankkeri Exxon Valdesin haaksirikko tai Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus, toivat ympäristökysymykset esiin ja pakottivat yritykset ottamaan vastuuta aiheuttamistaan onnettomuuksista. Alettiin puhua kestävästä kehityksestä, jolloin taloudellinen kasvu ja ekologiset asiat eivät olisi enää ristiriidassa. Tämä ympäristöajattelun toinen aalto liitti talouden ja ekologian entistä tiiviimmin yhteen ja nopeutti ympäristöarvojen nousua yritysten taloustieteen tärkeäksi tekijäksi myöhemmin 1990-luvulla. (Vaini, 1996, 1-2.)

Ympäristöajattelun tulo osaksi liiketoimintaa 1990-luvulla mahdollistui tai tuli jopa välttämättömäksi ihmisten arvomaailman muutoksen myötä. Ekologisten markkinoiden syntyminen ja ympäristölainsäädännön kehittyminen vaikuttivat yritysten ja kuluttajien asenteiden muuttumiseen. Ympäristönsuojelu ei enää näyttäytynyt kannattavaa liiketoimintaa estävänä toimintana vaan sen osana. (Vaini, 1996, 2.)

Niskalan (1995, 8) mukaan ympäristöajattelun kehitys on seurannut taloudellisten nousu- ja laskusuhdanteiden vaihteluita. Merkittävänä erona aikaisempaan hän pitää sitä, että huolimatta 1990-luvun voimakkaasta taloudellisesta lamasta ympäristökysymysten asema yhteiskunnallisessa keskustelussa on säilynyt. Ekologia näyttäisi vakiinnuttaneen asemansa ekonomian rinnalla.

Ympäristöraportit ovat merkittäviä ympäristöajattelun ja liiketoiminnan rajapintaa kuvaavia dokumentteja. Edellä esiteltyjen ympäristötietoisuuden kehityskulun ja historian voi katsoa vaikuttavan huomattavasti niiden tapaan käsitellä ympäristöasiaa. Samoin paljon huomiota julkisuudessa saanut ilmastonmuutos ja sen vaikutukset energiantuotantoon vaikuttavat varmasti myös ympäristöraportteihin.

2.2. Keskitetystä hajautetun kautta älykkäisiin sähköverkkoihin

Nykyinen fossiilisiin polttoaineisiin ja ydinenergiaan sekä suuriin laitoskokoihin ja valtaviin jakeluverkkoihin perustuvaa energiantuotantoa on kritisoitu jo vuosia sitten (esim. Dunn & Flavin 2000, 164-165). Hiiltä riittää, mutta hiilidioksidi päästöt ovat karanneet käsistä, öljy ja maakaasu loppuvat aikanaan ja uraanivarat ovat rajalliset eikä ydinjäteongelmaa ole vielä ratkaistu. Jotakin pitäisi tehdä, sillä energian kulutuksen radikaali vähentäminen ei nykyisessä talouskasvua ihannoivassa ajatusympäristössä liene uskottava vaihtoehto.

Toisena selkeänä ongelmana hiilidioksidipäästöjen ja polttoaineiden riittävyyden

mahdollisen kallistumisen lisäksi on polttoaineiden suuri tuontiaste (Turveteollisuusliitto 2005). Tästä saattaa seurata riskejä huoltovarmuuteen. Tämän takia esimerkiksi Pirkanmaalla on ympäristöministeriön ja huoltovarmuuskeskuksen aloitteesta valmisteilla turvetuotannon lisäämisen mahdollistava vaihemaakuntakaava (Pirkanmaan liitto 2009).

Uusiutuvat energianlähteet saattavat olla tärkeä osa tulevaisuuden hajautettua energiaratkaisua (Dunn & Flavin 2000, 177) yhdessä perinteisten polttoaineiden kanssa. Tämän hajautetun energiaratkaisun tavoite on lopulta luopua hiileen perustuvasta energian tuotannosta, mutta samalla turvata riittävä energian saanti.

Hajautettu voimajärjestelmä tarkoittaa energian tuotanto- ja jakelujärjestelmää, jossa energiaa tuotetaan paikallisesti siellä missä sitä kulutetaan. Hajautettu tuotanto on monimuotoista, osa energiasta tuotetaan edelleen perinteisin menetelmin ja osa uusiutuvien polttoaineiden kuten esimerkiksi biopolttoaineiden tai tuulen sekä auringon avulla. (Dunn & Flavin 2000, 166-172.)

Hajautetun järjestelmän suurimpina esteinä ovat olleet sähköverkkojen joustamattomuus ja lainsäädäntö. Joustamattomuus on johtunut paitsi suurista yksiköitä ihailevasta politiikasta myös teknologisista esteistä (Dunn & Flavin 2000, 178). Nyt nämä esteet saattavat olla poistumassa. Tulevaisuudessa älykkäät sähköverkot mahdollistavat monimuotoisemman hajautetun tuotannon. Jatkossa sähköä voidaan tuottaa hyvinkin kaukana, jolloin esimerkiksi tuulivoiman mahdollisuudet saattavat parantua huomasti. Älykkäiden sähköverkkojen mahdollisuuksista ovat julkisuudessa puhuneet esimerkiksi Kokoomuksen europarlamentaarikko Sirpa Pietikäinen (2009) sekä Digitoday -verkkolehden Jarmo Lahti (2008). Lisäksi ainakin Energiateollisuus ry:n sähköntutkimuspoolilla on menossa älykkäitä sähköverkkoja koskeva monivuotinen tutkimusprojekti (Fingrid 2009 ja Energiateollisuus 2009).

Lainsäädäntö on myös muuttumassa, kun useissa Euroopan maissa on jo otettu käyttöön syöttötariffit, joilla pienten tuottajien pääsyä verkkoihin on helpotettu. Syöttötariffi tarkoittaa yksinkertaistettuna määrättyä hintaa, jolla energiayhtiöt ovat velvoitettuja ostamaan tuottajalta sähköä. Sitä sovelletaan tukitoimena esimerkiksi tuulivoimaan. Esimerkiksi Saksassa syöttötariffijärjestelmä on ollut käytössä

vuodesta 1991 ja Espanjassa vuodesta 1997. (Ragwitz & Huber 2005.) Nähdäkseni tällainen muutos tulisi saattaa voimaan Suomessakin mahdollisimman nopeasti.

Tärkeimpinä etuina hajautetussa ja älykkäässä energiajärjestelmässä ovat keskitettyyn järjestelmään verrattuna ympäristöystävällisyyden ohella järjestelmän hyötysuhteen selvä parantuminen sekä nopea muunneltavuus energian tarpeen muutoksissa, sillä pieniä verkkoja ja laitoksia on helppo rakentaa, siirtää ja sulkea tarpeen mukaan. Keskitetyssä järjestelmässä jakeluverkon ja voimaloiden raskas infrastruktuuri tekevät järjestelmästä joustamattoman ja tehottoman. Raskaiden jakeluverkkojen aiheuttama vastus sekä suurten voimaloiden heikko hyötysuhde aiheuttavat energian ”häviämistä”, joka näkyy tarpeena käyttää enemmän polttoainetta, mikä puolestaan lisää päästöjä ja nostaa kuluja. (Dunn & Flavin 2000, 175.)

Toisaalta nykyisten verkkojen kohonneet jännitteet ja muutoinkin kehittynyt tekniikka sekä lämmön ja sähkön yhteistuotanto ovat vähentäneet hävikkiä. Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportin (2004, 3) mukaan siirtojännitteen nosto kaksinkertaiseksi pienentää siirtohäviön neljännekseen. Lisähyötynä kaapelien poikkipinta-aloja voidaan pienentää, jolloin säästyy kallista johdinmetallia. Samaisen raportin mukaan lämmön ja sähkön yhteistuotannon hyötysuhde on jopa 90 prosenttia, kun sähkön ja lämmön erillistuotannon hyötysuhde on vain noin 60 prosenttia.

Kolmantena tärkeänä etuna voisi pitää kustannusrakenteen erilaisuutta. Hajautettu järjestelmä ei vaadi niin suuria kertainvestointeja eikä siten ole taloudellisesti yhtä riskialtista. Hajautettu järjestelmä on myös työvoimavaltaisempaa kuin keskitetty, joten sillä on lisäksi voimakkaita alueellisia työllisyysvaikutuksia. (Dunn & Flavin 2000, 168.) Toisaalta tässä on helppo nähdä vasta-argumentti. Vanha järjestelmä on olemassa ja teollisuuden näkökulmasta nopeampia voittoja tuottaa jo olemassa olevan infrastruktuurin hyödyntäminen. Vanhan järjestelmän käyttövuosia on vielä jäljellä ja työvoima sekä uusi infrastruktuuri ovat luonnollisesti kalliita.

Uusiutuvien energiamuotojen esiinmarssi on joka tapauksessa ollut viime vuosikymmeninä kiistaton ilmiö. Edelleen niiden osuus energian kokonaistuotannosta on pieni, mutta esimerkiksi tuulivoimakapasiteetin kasvu on ollut viimeisten

kymmenen vuoden aikana rajua, siten uusiutuvan energian merkitystä ei enää voi vähätellä. Tätä tukee VTT:n Tuulivoiman tuotantotilasto – Vuosiraportti 2006 (VTT 2006), jonka mukaan tuulivoimakapasiteetti Euroopassa on kasvanut vuodesta 1999 vuoteen 2006 hieman alle 10 000 MW:sta noin 48 500 MW:iin eli noin viisinkertaiseksi. Samaan aikaan Suomessa kasvu on ollut 36 MW:sta 86 MW:iin eli tuulivoimakapasiteetti on noin 2.4 kertaistunut.

2.3. Vihreän kulutuksen paradoksi

Paradoksaalinen sanapari vihreä kulutus tarkoittaa ympäristötietoista kulutusta, joka pyrkii vähentämään luonnonvarojen käyttöä, saastumista yms. Vihreän kuluttajan voi ajatella vaikuttavan omilla valinnoillaan paitsi luontoon itseensä, niin myös yhtiöiden tarjoamiin tuotteisiin ja palveluihin, tehden valinnoillaan niistä entistä ympäristöystävällisempiä (Jalas 2004, 218-219).

Vihreät valinnat ovat usein kalliimpia, joten vihreä kuluttaja ei voi aina vertailla ainoastaan hintaa. Siten kuluttaakseen vihreästi tarvitaan valmius vihreyteen. Tämä valmius poikkeaa suuresti perinteisestä kuluttajan epäroolista passiivisena tuotteiden ja palvelujen käyttäjänä, kun ympäristöasioihin oletetaan vahva hallinnollinen ohjaus (Jalas 2004, 216).

Nykyään vihreä kuluttajuus voidaan nähdä yrityksenä ohjailta yritysten toimintatapoja ympäristöystävällisempään suuntaan, tai jopa luoda mahdollisuuksia uudelle innovatiiviselle liiketoiminnalle. (Jalas 2004, 222-224.) Esimerkiksi sähkömarkkinoiden vapauduttua kuluttajalla on mahdollisuus valita sähköntoimittajansa ja siten ainakin teoriassa vaikuttaa sähköntuotannon tapoihin.

Energia-alalla toimivat yhtiöt yrittävät tuottaa mahdollisimman paljon voittoa, kuten muutkin yritykset. Yksinkertaistettuna ne pyrkivät myymään tai tuottamaan mahdollisimman paljon sähköä mahdollisimman hyvällä voitolla. Ekologisemmin tuotettu sähkö on ollut kalliimpaa tuottaa kuin esimerkiksi hiilellä tuotettu, mutta siitä

saattaa saada myös paremman hinnan. Esimerkiksi Tampereen Sähkölaitoksen myymä Hyötytuuli-sähkö on vuonna 2008 kuluttajalle 0,56 senttiä kalliimpaa kilowattitunnilta kuin tavallinen taloussähkö (Tampereen sähkölaitoksen hinnasto 15.10.2008). Tähän yksinkertaiseen perusasetelmaan kuluttajat voivat vaikuttaa valinnoillaan. Yritykset puolestaan pyrkivät vaikuttamaan kuluttajien mielikuviin markkinoinnilla.

Tutkittavana oleva Ympäristöraportti on vuodelta 2004. Tämän jälkeen on energia-alalla tapahtunut paljon, kuten päästökaupan alkaminen ja Balin ilmastokokous joulukuussa 2007. Näiden muutosten vaikutuksia on toistaiseksi mahdoton arvailla, joten jätän spekuloinnin muutosten vaikutuksista tämän työn ulkopuolelle.

Vihreä kulutus-ajattelu vaikuttaa jo suuresti energiayhtiöiden markkinointiin. Ne tuovat esiin vihreyttään ja ekologisuuttaan sekä tarjoavat asiakkaille mahdollisuuksia valita ekologisempaa energiaa. Hopfenbeckin (1990, 4) mukaan: ”ekologisuus tänään johtaa ekonomiseen menestykseen tulevaisuudessa”. Tätä kuvaa hyvin Vihreiden europarlamentaarikko Satu Hassin (2008) seuraava puheenvuoro:

“Uusiutuvan energian kasvu on isoa sekä prosentteina että rahassa. Reutersin mukaan viime vuonna investoinnit ”vihreään” energiaan kasvoivat maailmassa peräti kolmanneksella, 117 miljardiin dollariin.

Ilmastonsuojelua vastustavalla ruikutuksella, kuten Kioton ja EU:n päästökaupan leimaamisella teollisuutemme tuhoksi, Suomi ei ole saavuttanut yhtään mitään. Sen sijaan uutta energiatekniikkaa suosineet maat ovat saaneet alasta ison työllistäjän ja hyvän vientibisneksen. Esimerkiksi Saksassa uusiutuva energia työllistää jo satojatuhansia ja Angela Merkelin konservatiivijohtoinen hallitus uskoo nopean kasvun jatkuvan.

Suomen kaltaisella korkean teknologian maalla olisi erinomaiset mahdollisuudet menestyä uuden energiatekniikan buumissa, mutta se edellyttäisi kunnianhimoista uuden tekniikan edistämistä myös kotimarkkinoilla. Valitettavasti Suomi, Puola ja Malta ovat ainoat EU-maat, jotka eivät tue investointeja uusiutuvaan energiaan joko syöttötariffilla eli takuuhinnalla tai sähköyhtiöitä velvoittavilla vihreän sähkön

kiintiöillä.

Vuosituhannen vaihteessa Suomi oli tuulivoimatekniikan viejänä maailmanmarkkinoiden vauhdissa, ja osuutemme oli yhtä suuri kuin paperiteollisuutemme osuus paperin maailmanmarkkinoista. Mutta viimeisten 5-6 vuoden aikana olemme pudonneet tuulivoiman maailmanmarkkinoiden vauhdista, jossa vuosikasvu on 25–35 % luokkaa.

Suomen pitää nyt ymmärtää, että ilmastoystävällisen tekniikan markkinoilla pätee sama kuin kaikilla muillakin aloilla, eli parhaiten pärjäävät ne jotka ovat kärjessä. Uusilla markkinoilla ei pärjätä peruutuspeiliin tuijottamalla.”

Tällaiseen ajatteluun luulisi olevan helppo lähteä mukaan, sillä voittojen tekeminen entistä ekologisemmin on toki houkutteleva ajatus. Rahaa tulee, yhtiön imago säilyy hyvänä ja maailma pelastuu. Mutta onko tässä sittenkin koira haudattuna? Onko ekologinen uusiutuviin ja puhtaampiin energiantuotantomuotoihin perustuva energiantuotanto pelkkä myytti ja markkinamiesten keksintö? Pelkkää viherpesua ja imagomainontaako koko homma vai onko ekologinen energiantuotanto todellinen tulevaisuuden vaihtoehto? Onko viherpesu sittenkin vain menneisyyden keksintö, jonka läpi kuluttaja osaa jo nähdä?

3. Tavoitteita, oletuksia ja kysymyksiä

3.1. Työn tavoite

Työssäni on ensimmäisenä tavoitteena tehdä retorinen analyysi Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraportoinnista vuodelta 2004 ekologian näkökulmasta eli etsiä ”vihreää kieltä” ja motiiveja sen takana. Toisena tavoitteena on etsiä syitä laajojen Ympäristöraporttien lopettamiseen vaikka ympäristöasiat ovat tulleet entistä voimakkaammin julkiseen keskusteluun. Lisäksi on tarkoitus luoda katsaus

Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöviestinnän nykytilaan vertailemalla Vuosiraporttien 2005 – 2007 Ympäristövastuuraportteja vuoden 2004 Ympäristöraporttiin.

Ennako-oletukseni mukaan tärkeinä aihepiireinä Ympäristöraportin tekstissä toistuvat esimerkiksi uusiutuva energiantuotanto, paikallisuus ja globaalisuus sekä yhteiskuntavastuu, joiden kautta Sähkölaitoksen toimintaa perustellaan ja oikeutetaan. Uskon samojen teemojen toistuvan Ympäristövastuuraporteissa.

3.2. Oletuksia ja näkökulmia

Yhdeksi ennako-oletukseksi kiteytän Suomen sodanjälkeisen energiapolitiikan kärjistäen neljään sanaan - *teollisuus tarvitsee halpaa energiaa*. Tämä kaiken läpitunkeva imperatiivi on leimannut suomalaista energiakeskustelua ja lähes kaikki muunlainen informaatio on lähtöoletukseni mukaan ollut viherpesua. Tätä ajatusta tukee Jarmo Vehmoksen (1995, 167-168) esittämä kommentti Suomen Energiastrategia 1991 nimiseen Energianeuvoston laatimaan energiapoliittiseen ohjelmaan: ”Päämäärä eli halpa sähkö teollisuuden tarpeisiin ei ollut muuttunut miksikään sitten 1920-luvun”.

Toisaalta oletan ”pahan globalisaation” ja ”hyvän paikallisuuden” tematiikan esiintyvän teksteissä, ainakin jossakin muodossa. Tässä ajattelussa jokin kaukaa tuleva syy, kuten EU:n direktiivi tai Kioton sopimus asettavat rajoja, esteitä ja vaatimuksia hyville paikallisille ratkaisuille sekä kotimaisille polttoaineille.

Uusiutuva energia ja sähköntuottajan yhteiskuntavastuu esiintynevät teksteissä usein. Vaikka esimerkiksi Ympäristöraportti on kirjoitettu vuosina 2004 ja 2005 eli viisi vuotta sitten, nämä teemat lienevät vahvasti esillä. On mahdotonta arvioida minkälaista retoriikkaa teksti sisältäisikään, jos se kirjoitettaisiin uudestaan vuonna 2009, kun poliittista keskustelua leimaavat ilmastonmuutokseen liittyvät teemat.

Työni johtoajatusta kuvaa hyvin myös Eric Hobsbawm (1999, 711) ajatus, ettei ekologisen kriisin välttäminen ole teknologinen kysymys, vaan poliittinen ja yhteiskunnallinen. Siten en käsittele juurikaan energiantuotannon teknologisia näkökulmia tai ongelmia, vaan aihepiirin kaupallista ja yhteiskunnallista ulottuvuutta retorisen analyysin kautta.

3.3. Tutkimusteemat kirjallisen aineiston käsittelyyn

Olen valmistellut lukemani kirjallisuuden perusteella tutkimusteemoja kirjallisen aineiston käsittelyyn. Tässä alaluvussa esittelen nämä teemat kysymyksinä. Kirjallisen aineiston käsittelyn jälkeen tehtävien haastattelujen kysymykset muotoutuvat vasta aineiston analyysin jälkeen, joten niitä ei voi tässä vaiheessa vielä esitellä.

Ensimmäinen tutkimusteema on se, *mikä Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa 2004 ja Ympäristövastuuraporteissa 2005 – 2007 määritellään uusiutuvaksi tai ekologiseksi tuotannoksi ja miten ekologisuus retorisesti määritellään? Muuttuuko näissä määrittelyissä jokin Ympäristövastuuraportteihin siirryttäessä?* Esimerkiksi vesivoima on toistaiseksi hyvinkin uusiutuvaa, ainoastaan sademäärien kausittaiset vaihtelut vaikuttavat uusiutumisen asteeseen. Mutta vesivoiman ekologisuus on helppo ymmärtää konfliktisemmaksi. Hiilidioksidipäästöjä ei vesivoimasta juuri aiheudu, mutta toisaalta padot hukuttavat maata alleen tai estävät kalojen nousua jokiin yms. Siten on vain arvotuskysymys, miten ekologisena vesivoimaa pidetään. Ainakaan lisävesivoiman rakentamista ei voida pitää yksiselitteisen ekologisena.

Paljon julkisuudessa olleet uusiutuvat energian lähteet ja biopolttoaineet ovat tärkeitä tekijöitä ympäristökeskustelussa. Toisena oleellisena kysymyksenä on: *Näkeekö Tampereen Sähkölaitos Ympäristöraportin 2004 tai Ympäristövastuuraporttien 2005 – 2007 mukaan uusiutuvan energian tai hajautetun energiantuotannon*

potentiaalisena osaratkaisuna energiantuotantoon tulevaisuudessa ja miten ilmastonmuutoksen ehkäisy näkyy raporteissa? Onko joitakin eroja? Tähän liittyvät oleellisesti päästökauppa ja muut hiilidioksidipäästöjen vähentämiseen tähtäävät toimet ja tavoitteet. Mikäli kunnianhimoiset tavoitteet toteutetaan edes osittain, on selvää että esimerkiksi tuulivoimateollisuus tai biopolttoaineiden tuotanto ja käyttö kasvavat voimakkaasti. Vertaan raportista ympäristöllä markkinoinnin ja uusiutuvia polttoaineita hyödyntävän tuotannon suhdetta.

Kolmantena tulee alueellinen ulottuvuus. Nähdäänkö Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa 2004 tai Ympäristövastuuraporteissa 2005 – 2007 paikallinen ja globaali toisensa pois sulkevinä ja konfliktisina vai toisiaan tukevinä ulottuvuuksina? Tapahuuoko raportoinnin muuttuessa tai ajan kuluessa muutosta? Häiritseekö ”paha globalisaatio” Tampereen Sähkölaitoksen yhteiskuntavastuullista paikallista toimintaa?

Neljäntenä kysymyksenä on ”vihreyden” ja käytännön suhde. On luultavaa, että raporteissa vedotaan vihreyteen tai ekologisuuteen monella tavalla. Mutta mitä ovat ne käytännön toimet, jotka tukevat ekologisempaa tuotantotapaa? Millaista on käytännön ympäristövastuu ja miten se ilmenee raporteissa.

3.4. Kirjallinen aineisto

Analysoin tässä pro gradu- tutkielmassani Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraporttia vuodelta 2004 sekä Ympäristövastuuraportteja vuosikatsauksista vuosilta 2005 – 2007. Sähkölaitos julkaisi varsinaisia Ympäristöraportteja vain vuosina 2002 - 2004 ja vuodesta 2005 alkaen ympäristöasiat on sisällytetty vuosikertomukseen, joten tarkasteltava Ympäristöraportti 2004 on viimeisin varsinainen Ympäristöraportti. Vuosiraportit sisältävät kuitenkin muutaman sivun mittaisen Ympäristövastuuraportin, joita analysoin osana tutkimustani. Huomattavaa on, että aineisto ei sisällä lainkaan esimerkkejä muista alan toimijoista, joten tutkimus ei varmasti kata aihepiirin suomalaisen monimuotoisuuden kaikkia osa-alueita.

Vaikka erillisistä Ympäristöraporteista Tampereen Sähkölaitoksella luovuttiinkin vuoden 2004 jälkeen, kuvaa raportti mielestäni hyvin Sähkölaitoksen näkemystä siitä, millaisen yrityskuvan he haluavat itsestään välittyvän. Siten on perusteltua analysoida tätä raporttia syvemmin ja verrata sitten vuosikertomuksen Ympäristövastuuraportteihin.

4. Uusi retoriikka analyysin menetelmänä

4.1. Ympäristöretoriikan motiivit

Olen valinnut työni menetelmäksi uuden retoriikan. Tarkastelen Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraporttia 2004 uusiutuviin energiamuotoihin liittyvän retoriikan kautta. Jatkan retorista analyysiä tutkimuksen ensimmäisessä ”tarkan analyysin osiossa” muokkaamani yksinkertaistetun analyysityökalun avulla jatkamalla Ympäristövastuuraportteihin 2005 – 2007. Tämän analyysin tuloksista johdan lopulta kysymykset haastatteluihin.

Esimerkkinä ympäristöretoriikan käytöstä olkoon Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa 2004 sivulla 7 kuvatut tuulivoimalat. Yhtiö hankki vuonna 2004 vain 0,2% sähkön hankinnastaan tuulivoimalla tuotettua sähköä (Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportti 2004). Yhtiö ilmeisesti kokee tuulivoiman olevan tulevaisuuden toimialan tai sitten on kyse viherpesusta, jolla tarkoitan ympäristöystävällisestä retoriikasta saatavaa imagohyötyä ilman, että yhtiön toiminta olisi välttämättä erityisen ympäristöystävällistä.

Kenneth Burkea (sit. Summa 1996, 54) mukailleen ymmärrän retoriikan tutkimisen liittyvän ihmisten välisen toiminnan ymmärtämiseen. Tässä työssä on oleellista näkemys, jonka mukaan kielenkäyttö on sosiaalisen toiminnan muoto, joka myös pyrkii suostuttelemaan tai vakuuttamaan. Kielenkäytön motiivit eli tavoitteet on

ymmärrettävä, kun arvioidaan johonkin ilmiöön liittyvää retoriikkaa. Laajennan saman ajatuksen koskemaan työssäni myös muuta vaikuttamiseen pyrkivää kieltä kuin varsinaista kirjoitettua kieltä. Esimerkiksi kuvien käyttöä voi retorisisessa mielessä pitää kielenä, kuten esimerkiksi juuri Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa käytettyä tuulimyllytaustaa.

Motiivien erilaisuuden merkitystä voi pohtia, jos ajattelee jotakin kysymystä vaikkapa jonkun maailmankaupan realiteettien kanssa painivan teollisuusyrityksen kannalta tai toisaalta vaikkapa EU:n asettamien vaatimusten paineessa toimivan viranomaisen kannalta. On helppo nähdä toimijoiden mahdollisesti erilaiset motiivit, sillä niin paljon heidän lähtökohtansa eroavat. Pysin työssäni erilaisten motiivien ymmärtämisen kautta pääsemään sisään energian tuotantoon liittyvään ympäristöretoriikkaan.

4.2. Mitä on retoriikka?

Klassinen retoriikka on 400-luvulta eaa. periytyvä käytännön puhetaidon opiskelun perinne. Vanhin säilynyt retoriikan tutkielma on Aristoteleen Retoriikka. Se syntyi vasta-argumenttina sofistien, puhetaidon opettajien, tavalle opettaa retoriikkaa vain kaunopuheisuuden tekniikkana. Aristoteles pyrki osoittamaan, että retoriikassa ei ole kyse vain kaunopuheisuudesta eli viestien ulkoisesta muodosta, vaan vuorovaikutukselle perustuvasta ajattelun lajista. (Summa 1989, 90-93.)

Argumentin käsite oli tärkeä jo klassisessa retoriikassa (Summa 1989, 93). Suppeimmillaan argumentti on yksittäinen väite ja sen perustelu. Siinä missä, argumentin vastapari demonstraatio päättyy väistämättä tiettyyn lopputulokseen, voidaan argumentaation ajatella olevan vuoropuhelua puhujan ja yleisön välillä.

Uusi retoriikka kattaa monenlaisia puhuttuja ja kirjoitettuja tekstejä, jolloin argumentiksi voidaan käsittää koko teksti, ei pelkkä yksittäinen väite perusteluineen. Painopiste on siirtynyt käytännön puhetaidosta tutkimukseen ja analyysiin. (Vuori 2004, 95.) Näin ollen retorinen analyysi on muokkautunut erittäin käyttökelpoiseksi

tutkimus- ja analyysimenetelmäksi myös soveltavan yhteiskuntatutkimuksen tekemiseksi.

Uuden retoriikan lähtökohta on se, että ”tosiasiat eivät puhu puolestaan”. Se tekee mahdolliseksi ja tarpeelliseksi sen erittelyn, miten tosiasioita koskevien väitteiden uskottavuus syntyy, ja mihin erilaisiin päätelmiin sitoutuminen perustuu. Argumentoinnin olennainen piirre uudessa retoriikassa on, että se tähtää yhteisymmärryksen saavuttamiseen tilanteissa, joissa on mahdollista valita useamman kuin yhden vaihtoehdoisen päätelmän välillä (Summa 1989, 70 ja 93).

Uutta retoriikkaa on mahdotonta käsittää ilman klassista retoriikkaa. Siten klassisen retoriikan kolme keskeisintä käsitettä, eetos, paatos ja logos on otettava uuden retoriikan pohdinnan taustalle. Vuoren (2004, 101) mukaan juuri nämä käsitteet tekevät retorisen analyysin retorisestä analyysistä ja ilman niitä ei voi puhua retorisen analyysistä lainkaan.

4.3. Argumentaatio ja demonstraatio

Ennen tarkempaa perehtymistä eetokseen, paatokseen ja logokseen täytyy ensin selvittää mitä on argumentointi sekä selvittää argumentaation osapuolten eli puhujan ja yleisön roolia ja suhdetta. Nämä käsitteet eivät ole selvärajaisia ja erillisiä, vaan toisistaan riippuvaisia ja suhteessa toisiinsa.

Chaim Perelmanin (sit. Summa 1995, 77-78) mukaan argumentaatio on demonstraatiolle vastakkainen vaikuttamisen strategia. Demonstraatio on varmaksi todetuista lähtökohdista alkavaa ja varmasti oikeaan lopputulokseen päätyvää. Argumentaatiossa puolestaan liikutaan todennäköisyyksien maailmassa pyrkien lisäämään tai vähentämään sellaisen väitteen uskottavuutta, jonka lähtökohdat ovat kiistanalaisia.

Demonstraatio todistaa oikean päätelmän riippumatta siitä, onko kukaan valmis sitoutumaan siihen. Argumentaatio puolestaan tähtää päättelyn kautta tapahtuvaan

puhujan ja yleisön sitoutumiseen väitteeseen. Summan (1995, 85) mukaan argumentoinnin onnistuneisuutta kuvaakin yhtäläillä termi sitouttavuus kuin vakuuttavuus.

Argumentti koostuu siis väitteestä ja sen perustelusta. Laajemmin käsitettynä kyse voi olla kokonaisesta tekstistäkin. Argumentoinnilla puhuja yrittää perustella väitteensä niin, että yleisö vakuuttuisi siitä ja sitoutuisi hänen esittämänsä todellisuuden versioon.

Retorinen analyysi ei pyri tulkitsemaan puhujan väitteiden totuudenmukaisuutta, vaan huomio keskitetään itse argumentaatioon (Jokinen 1999, 126-128). Summan (1989, 94) mukaan yksittäinen argumentti voidaan ymmärtää vain siinä ympäristössä, jossa se esitetään. Taustastaan irrotettu lausuma voidaan ymmärtää monella eri tavalla, väärin tai ei ollenkaan.

Argumentaation keskeinen ulottuvuus on puhuja-yleisösuhde. Puhe ei ole vain puhetta jostakin, vaan myös puhetta jollekin. (Jokinen 1999, 128.) Argumentointi on perusluonteeltaan osoitteellista, jollekin yleisölle suunnattua, ja sitä voidaan ymmärtää vain tämä yleisösuhde huomioon ottaen.

Argumentoinnin onnistumisen edellytys on ajatuksellisen yhteisyyden tai jonkinlaisen yhteisen viitekehyksen olemassaolo keskustelun osapuolten välillä (Summa 1995, 77). Puhujan suhde yleisöön ohjaa sitä mitä sanotaan. Yleisö on puhujan kumppanikäsite, sillä toista ei voisi olla olemassa ilman toista. (Vuori 2004, 99-100.) Perelman (sit. Summa 1995, 77-78) määrittelee yleisön niiden ihmisten muodostamaksi kokonaisuudeksi, johon puhuja pyrkii argumentoinnillaan vaikuttamaan. Kyseessä ei ole välttämättä todellinen, läsnä oleva yleisö, vaan argumentoijan ajatusrakennelma. Se sisältää puhujan käsityksen esityksen yleisöstä ja arviot siitä mihin voi ja kannattaa vedota väittämien perustelussa.

4.4. Puhuja ja yleisö

Retoriikan perinteessä termejä puhuja ja kirjoittaja voidaan käyttää synonyymeinä. Kirjoittajaa tarkastellaan yleensä tekstin sisäisenä toimijana. Hänet mielletään kirjoittajaksi, joka rakentuu tekstin sisällä, ei aktuaaliseksi kirjoittajaksi. Retorisella analyysillä kirjoittajasta muodostuu kuva abstraktina ja syvempänä toimijana, mutta yleensä myös konkreettisen kirjoittajan nimi, titteli tai nimimerkki kannattaa ottaa huomioon.

Vuoren (2004, 97) mukaan tekstin ulkoista, reaalista kirjoittajaa ei ole syytä sulkea täysin pois, sillä tieto tai oletus siitä vaikuttaa tekstin vastaanottoon. Tässä tutkimuksessa kirjoittaja on Tampereen Sähkölaitos, ei niinkään yksittäinen henkilö. Tosiasiallisella kirjoittajalla ei tässä voida katsoa olevan suurta merkitystä, sillä häntä ei pysty identifioimaan. Ainoastaan toimitusjohtajan katsauksessa sivulla 3 on mahdollista identifoida aktuaalinen kirjoittaja. Toisaalta on mahdollista, että myös toimitusjohtajan katsaus on tosiasiallisesti jonkun muun kuin toimitusjohtajan kirjoittama, mutta koska se on kirjoitettu hänen nimissään, voidaan häntä pitää tekstin kirjoittajana.

Yleisöksi voidaan katsoa kaikki ne, joille raportti on suunnattu tai sen jostakin syystä lukevat. Voisin kuvitella raportin lukijoiksi lähinnä kunnallisia luottamushenkilöitä ja poliitikkoja sekä eri instanssien virkamiehiä ja asiakasyhtiöiden edustajia. Mikään suurelle yleisölle suunnattu ”best seller” kyseinen raportti ei varmasti ole, vaikka yleisesti saatavilla onkin.

4.5. Argumentoinnin osat

Argumentoinnin elementit eetos, paatos ja logos ovat kaikessa argumentoinnissa mukana, joskin eri tavoin painottuneina, toisiinsa kietoutuneina ja siten hankalasti eriteltävinä. Eetos ja paatos liittyvät itse kommunikaatiotapahtumaan ja tarkastelevat argumenttia puhujan ja yleisön välisen suhteen kannalta. Logos puolestaan liittyy argumentin abstraktiin sisältöön ja pyrkii tarkastelemaan argumenttia puhuja-

yleisösuhteesta riippumatta. (Summa 1989, 96.) Itsensä Aristoteleen sanoin ”puheella voidaan saada aikaan kolmenlaisia vakuuttumisen syitä: ensinnä puhujan luonteeseen perustuvia, toiseksi kuulijan mielentilaan perustuvia ja kolmanneksi itse puheeseen perustuvia joko osoittamisen tai näennäisen osoittamisen kautta” (Aristoteles 1997, 11).

Eetoksen, jota Aristoteles kuvaa puhujan luonteena, voi määritellä myös puhujan imagoksi, tekstissä puhujasta rakentuvaksi kuvaksi. ”Eetos on se, millaisena puhuja näyttää itsensä yleisölleen. Eetos kertoo puhujan ”oikeudesta” esiintyä kyseessä olevassa asiassa ja vakuuttaa hänen ”hyvistä aikeistaan” sen suhteen sekä siitä, miksi on järkevää ja perusteltua ottaa hänen argumenttinsa huomioon.” (Summa 1989, 96.) Joten esimerkiksi energia-asioista vastaavan ministerin tai asioihin perehtyneen asiantuntijan painoarvo ja kompetenssi puhua energiantuotannosta on lähtökohtaisesti suurempi tai voimakkaampi kuin vaikkapa aloittelevan asioista kiinnostuneen opiskelijan. Tämä siitä huolimatta, että periaatteessa opiskelija voi tuntea asiansa jopa paremmin kuin yleisesti kompetentimmaksi arvioitu puhuja.

Paatos perustuu Aristoteleen mukaan kuulijan mielentilaan. Se on se argumentoinnin osa, jolla pyritään varmistamaan yleisön kyky ja halu argumentin vastaanottamiseen. Argumentoinnin rakentamisen kannalta siinä on kysymys yleisön kanssa yhteisen lähtökohdan löytämisestä. (Summa 1989, 97.) Yksinkertaisemmin esitettynä paatos on suhde, jonka teksti lopulta luo kirjoittajan ja yleisön välille (Vuori 2004, 112). Siten argumentointi on erilaista erilaisille yleisöille ja tulkinnat yleisön sisällä vaihtelevat.

Logos on Aristoteleen mukaan itse puhe, toisin sanoen argumentin ympäristöstään irrotettu sisältö eli ”itse asia”. Se on se osa argumenttia, joka on riippumaton puhujan ja yleisön välisestä suhteesta. (Summa 1989, 96-97.) Logos on siis joukko sanoja, jotka seuraavat toisiaan puhujan valitsemassa järjestyksessä. Siihen ei sinänsä liity tulkintaa.

Jokisen (1999, 127-130) hahmotelman mukaan argumentointiin kuuluu kaksi toisiinsa läheisesti liittyvää puolta: yhtäältä argumenttien kehittäminen ja toisaalta argumentointi ihmisten välisenä kommunikaationa. Edellä käsitellyt eetoksen ja paatoksen voi siis

nähdä kytkeytyvän argumentointiin puhujan ja yleisön välisenä kommunikaationa.

Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraportti on syntynyt melko yksisuuntaisen kommunikaation tuloksena. Siinä yleisön vaikutus tuntuu lähinnä sitä kautta, että kirjoittaja olettaa yleisön ajattelevan tietyllä tavalla eli toivovan tietynlaista informaatiota, jolloin puhumisen tapa on valittu tämän oletuksen mukaisesti.

Logos puolestaan kytkeytyy argumenttien kehittelyyn. Logosta pohtiessaan analyysoija ei pyri tulkitsemaan asian olemusta sellaisenaan vaan etsii tapoja kuinka ”itse asia” esitetään vakuuttavasti. Ympäristöraportin logoksen analysointi avanee mielenkiintoisia näkökulmia tahallisesti tai tahattomasti käytettyihin retorisiin keinoihin.

Retorisen analyysin mukaan kielenkäytön ei oleteta kertovan yksiselitteisesti ulkomaailman tosiasioista, vaan kielen ymmärretään pystyvän tuottamaan erilaisia versioita niin sanotusta totuudesta (Jokinen 1999, 126-127). Retorinen analyysi antaa siten mahdollisuuden tutkia pintaa syvemältä lähes mitä vain yhteiskunnallisia ilmiöitä ja niiden valtarakenteita sekä luutuneita ajatusrakennelmia, joita ei ensi lukemalta aineistosta uskoisi esiin nousevan.

4.6. Menetelmäni heikkoudet

Heikkoutena valitsemassani menetelmässä on tutkijan mahdollisuus laajaan tulkintaan, jolloin tutkijan on vaikea säilyttää objektiivisuutensa. Toisaalta tämän tyyppisessä työssä tutkijan oma ajattelu saakin näkyä. Lisäksi arvelisin myös muiden tieteellisten menetelmien käytössä olevan vastaavia puutteita. Kyse on siitä, mitä tekstistä on tarpeellista löytää. Tällöin apuna ovat ennakko-oletukset, jotka tuovat haluttua näkökulmaa retorisen analyysin tulkintaan.

Kuten jo totesin, menetelmä antaa mahdollisuuden hyvin vapaaseen tulkintaan, jolloin

tulee olla tarkkana, ettei syyllisty vain toteamaan omia ennakoajatuksiaan koeteltuina tutkimustuloksina. Retorisessa analyysissä on selvää, että tutkijan oma tulkinta ja näkemykset näkyvät tuloksissa vahvasti. Olen melko varma, etten luokittelisi käytettyjä retorisia keinoja täsmälleen samalla tavalla, jos analysoisin saman aineiston uudestaan. Mutta toisaalta kukin tutkimus on aina aikansa lapsi, joten kyse on lähinnä tutkijan vilpittömyydestä tulkinnan suhteen. Jätän lukijan arvioitavaksi, miten tässä onnistun.

Tutkimuksen haastatteluosassa pelkona on se, että ennako-oletukseni ja -kysymykseni ohjaavat liikaa haastatteluja. Näin varmaa onkin, eikä siten voida puhua varsinaisista syvähaastatteluista. Mutta toisaalta tällä menetelmällä uskon saavani vastaukset haluamiini kysymyksiin.

Kolmas ongelma on menetelmäni ja aiheeni liittäminen osaksi aluetieteellistä perinnettä. Työssäni on havaittavissa selvästi ympäristöpoliittinen lähestymistapa. Menetelmä on lähinnä tiedotusopillinen ja sosiologinen, vaikka se mielestäni soveltuu myös aluetieteen kaltaisten soveltavien yhteiskuntatieteiden tutkimukseen. Tilanne on kohdallani luonnollinen, sillä olen tehnyt suuren osan opiskeluaikaisista harjoitustöistäni yhteistyössä ympäristöpolitiikan opiskelijoiden kanssa. Lisäksi tiedotusoppi on ollut laajin sivuaineeni. Kuitenkin aiheen paikallinen sekä globaali ulottuvuus ja Tampereen Sähkölaitoksen suuri alueellinen merkitys koko Tampereen seutukunnan energian tuotannossa ja jakelussa puoltavat työtäni osana aluetieteellisen tutkimuksen jatkumoa.

5. Ympäristöraportin 2004 käsittely

Analysoin Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportin 2004 edellä esitellyn uuden retoriikan kautta, jolloin luen tekstiä argumentin, eetoksen, päätöksen ja logoksen käsitteiden kautta. Näiden lisäksi käytän tarkemmassa analyysissä apuna Arja Jokisen (1999) esittämää retoristen keinojen 16 -kohtaista luetteloa. Kun lukee tekstin läpi 16 kertaa aina mielessään yksi keino, on mahdollista mennä erittäin syvälle tekstin

merkityksiin.

5.1. Argumentoinnin elementit

Hilkka Summa (1989, 96) tiivistää retoriikan näkemyksen argumentoinnista seuraavasti: ”Argumentointi tapahtuu aina jossakin kontekstissa ja sisältää aina jonkin puhujan ja jonkin yleisön välisen suhteen...argumentin toimivuus vaatii perusteet paitsi uskomiselle sen sisältämään ”asiaan”, myös uskomiselle sen esittäjään siinä nimenomaisessa kontekstissa, jossa se esitetään.” Tämän sitaatin myötä siirryn käsittelemään argumentoinnin osia, eetosta, paatosta ja logosta tässä raportissa.

Nämä elementit kietoutuvat toisiinsa ja on usein vain makuasia mihin osa-alueeseen minkäkin tulkitsee kuuluvaksi. Tästä johtuen tutkijan oma persoona ja ennakkoletukset vaikuttavat tulkintaan. Tämä ei ole vältettävissä, mutta ei ole tarpeenkaan, kunhan asia tiedostetaan ja tutkija pyrkii objektiiviseen analyysiin.

5.2. Eetos

Kuten aikaisemmin todettiin eetos on se, millaisena puhuja näyttäytyy yleisölleen. Eetos kertoo puhujan ”oikeudesta” esiintyä kyseisessä asiassa. Puhuja argumentoi päästäkseen johonkin tavoitteeseen, jolloin puhujan eetos pyrkii vakuuttamaan hänen ”hyvistä aikeistaan” ja perustelemaan, miksi häntä tulisi kuunnella kyseisessä asiassa.

Tampereen Sähkölaitoksen eetos rakentuu Ympäristöraportissa 2004 paikallisen ja ympäristövastuullisen toimijan eetoksena, jota ohjaavat ekologiset ja ekonomiset realiteetit. Heti alussa, Toimitusjohtajan katsauksessa, ilmaistaan selvästi huoli ilmaston lämpenemisestä ja painotetaan Sähkölaitoksen vastuullisuutta sen ehkäisyssä.

”Olemme saaneet kouriintuntuvia varoituksia ilmaston lämpenemisen vaikutuksista. Vuosi 2004... poikkeuksellisen lämmin ja sateinen, ja ...rajumyrsky riepotteli Etelä-Ruotsia tuhoten metsät ja lamauttaen sähkönjakelun.”

”Tampereella on tehty... kauaskantoisia päätöksiä, joiden ansiosta energiahuollon haitalliset ympäristövaikutukset ovat vähentyneet merkittävästi.”

”Lupaamme jatkaa tällä tiellä kohti kestäväää kehitystä”

Vastaavaa eetosta rakennetaan jatkuvasti läpi raportin, Esimerkiksi sivulla 5.

”Tampereen Sähkölaitos tuottaa asiakkailleen monipuolisia ja ympäristöä säästäviä energiapalveluja...panostaen samalla voimakkaasti toimintansa ympäristövastuullisuuteen. ...liiketoiminnallisiin periaatteisiin kuuluvat turvallisuuteen, ympäristöön ja luontoon liittyvien säädösten ja velvoitteiden tinkimätön noudattaminen.”

Paikallisesti toimivan ja siten paikallista työllisyyttä ja hyvinvointia ylläpitävän yhteiskuntavastuullisen organisaation eetosta rakennetaan määrätietoisesti. Sähkölaitos ei myöskään haaskaakaan yhteisiä rahoja, vaan vastuu on myös taloudellista. Tampereen Sähkölaitos on yleisön nöyrä palvelija, joka tuottaa lähellä, edullisesti, turvallisesti ja ympäristöä säästäen. Seuraavat sitaatit kuvaavat yhteiskuntavastuullisen eetoksen rakentamista.

”...on vahvasti Pirkanmaalainen yritys, joka panostaa lähiympäristönsä ja sen asukkaiden hyvinvointiin.”

”Tampereen Sähkölaitos on omavarainen myymänsä energian suhteen, sillä energian hankinta katetaan pääosin omalla tuotannolla. ... Yhteistuotannolla jopa 90 % polttoaineen sisältämästä energiasta saadaan hyödynnettyä...”

”Käytämme ympäristönsuojeluratkaisuisamme parasta taloudellisesti

käyttökelpoista tekniikkaa.”

”Ylöjärven ja Pirkkalan kaukolämpöverkkojen liittämällä Tampereen kaukolämpöverkkoon ...on ollut merkittäviä positiivisia ympäristövaikutuksia.”

Ympäristövastuullisen eetosta rakennetaan myös kuvien avulla. Kuvissa esiintyy kukkasia ja tuulivoimaloita. Kukkaset ovat kauniita luontoon kuuluvia organismeja, joiden kauneutta ympäristövastuullinen haluaa suojella. Puhdas energiantuotanto on yksi keino tähän, jolloin laitetaan kuva tuulivoimaloista tukemaan tätä eetosta. Raportin kannen vihreä väri ja elämää symboloiva tyylitelty lehti rakentavat osaltaan ympäristövastuullisen eetosta.

5.3. Paatos

Muistutan tässä, että eetos, paatos ja logos kietoutuvat toisiinsa, jolloin niiden erittely on erittäin hankalaa ja sisältää runsaasti makuasioita ja tulkintaa. Aikaisemmin todettiin, että paatos on se argumentoinnin osa, jolla pyritään varmistamaan yleisön kyky ja halu argumentin vastaanottamiseen. Tämä ilmenee usein jonkin yleisön kanssa yhteisen lähtökohdan etsimisenä. Yksinkertaisesti esitettynä paatos on se suhde, jonka teksti luo kirjoittajan ja yleisön välille.

Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportti 2004 rakentaa paatosta suoraviivaisesti aineksista, jotka sisältävät yleisesti hyväksytyjä tai yhteisesti koettuja tunteita, huolia ja toiveita paremmasta. Ympäristö esitetään suojelua ja huolenpitoa vaativana uhanalaisena oliona, josta Sähkölaitos pitää huolta parhaan kykynsä mukaan. Sähkönkuluttajat puolestaan nähdään paitsi ympäristön tilasta myös sähkön ja lämmön tuotannon ja toimitusten luotettavuudesta huolissaan olevana joukkona, jolloin yhteiset lähtökohdat on ollut helppo löytää ja niiden varaan argumentaation on voinut turvallisesti rakentaa.

Tällaisen päätöksen rakentamisessa vedotaan puolueettomiin tutkimuksiin ja yleisiksi arveltuihin käsityksiin, jolloin

”Tulosten perusteella sähkölaitoksen toimintaan ollaan tyytyväisiä ja Tampereen Sähkölaitos koetaan luotettavana ja ympäristövastuullisena energian tuottajana ja toimittajana.”

Tärkeimpänä yksittäisenä ratkaisuna yhteisiin tavoitteisiin pääsemiseksi nähdään tulkintani mukaan sähkön ja lämmön yhteistuotanto. Toisena osaratkaisuna näyttäytyy kansainvälinen ja kaikkia päästöjä tuottavia tahoja koskeva päästökauppa.

”Järeät maailmanlaajuiset toimenpiteet ovat välttämättömiä ...edellyttää EU:ssa juuri käynnistetyn päästökaupan laajenemista kaikkiin teollistuneisiin maihin.”

5.4. Logos

On se osa argumenttia, joka on riippumaton yleisön ja puhujan suhteesta. Kansantajuisesti kyse on itse asiasta, jolloin voidaan ajatella käytetyn retoriikan olevan riisuttua mielikuvien maalailusta. Toki tosiasioiden valinta on retoriikkaa parhaimmillaan. Sillä mitä ja miten halutaan tuoda julki tai korostaa, on valtava merkitys tekstin aiheuttamaan vaikutukseen kohdeyleisössä.

Sopiikin kysyä onko logos sittenkään pelkästään ”itse asia”, joka on vapaa yleisön ja puhujan suhteesta. Mahdollisesti, mutta ainakin puhujan on mahdollista valita se ”itse asia”, jonka hän haluaa tuoda yleisölle julki. On kyse yleisön lukutaidosta, kuinka puhuja saa tahtonsa läpi.

Ympäristöraportissa hyviä ”tosiasioita” korostetaan. Esimerkiksi siirtohäviöiden pienenemiseen johtavaa jännitetason nostoa mainostetaan seuraavasti.

”... jännitetaso on nostettu 20 000 volttiin, kun useimmissa suomalaisissa kaupungeissa käytetään 10 000 voltin jännitettä. Siirtohäviöt pienenevät neljännekseen jännitetason kaksinkertaistuesssa ja lisäksi siirtojärjestelmä voidaan toteuttaa pienemmillä kaapelipoikkiminoilla, jolloin johdinmetallin tarve vähenee.”

Varmaankin totta, mutta miksi noin selviä hyötyjä tuottavaa jännitetason nostoa ole tehty muualla? Eivätkö muut ole ymmärtäneet tällaista itsestäänselvyyttä vai eivätkö he vain ole yhtä ympäristövastuullisia?

Toisena esimerkkinä olkoon Ekokumppanit Oy, jonka toimintaan Tampereen Sähkölaitos osallistuu ”*merkittävällä panoksella*” . Ekokumppaneihin osallistuminen mainitaan raportissa useita kertoja, mutta toiminnan osuus budjetissa on naurettavan pieni, noin 100 000 euroa. Ainakin minä tulkitseen Ekokumppanien toiminnan vähäisestä panostuksesta johtuen lähinnä markkinoinniksi sekä taloushallinnolliseksi toimenpiteeksi, jolloin on laskettu tuloja tulevan kuluja enemmän yrityskuvan parantuessa ja kalliin neuvontavastuun siirryttyä pois sähkölaitoksen harteilta.

Yleisesti voidaan todeta, että Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa 2004 käytetään tosiasioita ja tilastotietoa melko runsaasti. Asiat ovat oletettavasti oikein, mutta ne esitetään valikoiden ja voimakkaasti positiivisempia aiheita painottaen. Argumentin osista logosta voi ajatella käytetyn raportissa todella luovasti ja tehokkaasti luomaan haluttuja mielikuvia. ”Itse asia” tukee raportissa hyvin haluttuja päämääriä, jolloin epämiellyttävinä tai yrityskuvalle hankalina mielletyt asiat jätetään vähälle huomiolle.

5.5. Käytetyt retoriset keinot

Laajan retoristen keinojen luettelon käyttäminen mahdollistaa aineiston järjestelmällisen ja analyttisen lukemisen. Käytän ensin Jokisen retoristen keinojen listaa, jolloin saan eliminoitua harvoin tai ei ollenkaan käytettyjä keinoja. Samalla voi olettaa, että käytetyt keinot ovat samansuuntaiset myös muiden vuosien raporteissa, jolloin myöhemmin tehtävässä laajemmassa tutkimuksessa on helpompi keskittyä tuloksen kannalta olennaiseen. Jokisen listan mukainen aineiston lukeminen tuotti taulukon 1. mukaisen jakauman.

Taulukko 1. Arja Jokisen Retoristen keinojen lukumääräinen esiintyminen aineistoraportissa.

Etäännyttäminen omista intresseistä	9
Puhujakategorioilla oikeuttaminen	3
Liittoutumisasteen säätely	1
Konsensuksella vahvistaminen	6
”Tosiasiat puhuvat puolestaan”	11
Kategorioiden käyttö	2
Yksityiskohdat ja narratiivit	12
Määrällistäminen	8
Metaforien käyttö	2
Ääri-ilmaisujen käyttö	2
Kolmen lista	9
Kontrastiparit	1
Rinnastukset	1
Toisto	3

Vasta-argumenttiin varautuminen	0
Ironia	0

Taulukosta 1. käy ilmi, että joitakin retorisia keinoja ei ole käytetty joko lainkaan tai on käytetty hyvin vähän. Siksi jätän joitakin keinoja pois jatkotarkastelusta. Vaikka jokin tekstissä käytetty yksittäinen keino voi olla merkittävä, päädyin tällaiseen ratkaisuun käytännön syistä.

Kuudentoista retorisen keinon tarkka analyysi johtaisi sekavuuteen, jolloin tuloksia on vaikea saada. Siten tämä väkivaltainen listan supistaminen on nähdäkseni välttämätön. Tutkimuksen edetessä harkitsen uudestaan, pitäisikö keinoja edelleen harventaa. Perusteluni vähän käytettyjen retoristen keinojen poistamiseen esitän seuraavissa kappaleissa.

Vasta-argumenttiin varautumista ja ironiaa ei aineistossa esiintynyt ollenkaan, mikä johtuneekin tekstin luonteesta asiakasviestintänä. Liittoutumisasteen sääntelyä, kategorioiden käyttöä, kontrastipareja ja rinnastuksia tekstissä esiintyi vain kerran kutakin, joten jätän ne tarkemman tarkastelun ulkopuolelle.

Metaforien käyttöä ja ääri-ilmaisuja tekstissä käytettiin molempia kahdesti. Jätän ne kuitenkin mukaan tarkasteluun sillä ne olivat kaikki toimitusjohtajan katsauksessa, joka on oikeastaan raportin pääkirjoitus. Sellaisessa tekstityypissä on luontevaa käyttää luovaa ja tunteisiin vetoavaa kieltä, sillä pääkirjoitus on usein eräänlainen mielipidekirjoitus.

Muita listan retorisia keinoja käytettiin 3-12 kertaa. Täten saamme tarkemmin analysoitavien retoristen keinojen kokonaismääräksi 10. Esitän nämä valitut keinot taulukossa 2.

Taulukko 2. Jatkotarkasteluun valitut retoriset keinot.

Etäännyttäminen omista intresseistä	9
Puhujakategorioilla oikeuttaminen	3
Konsensuksella vahvistaminen	6
”Tosiasiat puhuvat puolestaan”	11
Yksityiskohdat ja narratiivit	12
Määrällistäminen	8
Metaforien käyttö	2
Ääri-ilmaisujen käyttö	2
Kolmen lista	9
Toisto	3

6. Ympäristöraportissa 2004 käytettyjen retoristen keinojen yksityiskohtainen analyysi

6.1. Yksityiskohdat ja narratiivit

Käytetyin retorinen keino on *yksityiskohdat ja narratiivit*. Narratiivejä eli tarinallistamista käytettiin vain kahdesti. Ensimmäisen kerran narratiivi esiintyy toimitusjohtajan katsauksessa sivulla 3.

”Olemme saaneet kouriintuntuvia varoituksia ilmaston lämpenemisen vaikutuksista. Vuosi 2004... poikkeuksellisen lämmin ja sateinen, ja ...rajumyrsky riepotteli Etelä-Ruotsia tuhoten metsät ja lamauttaen sähkönjakelun. ...Järeät maailmanlaajuiset

toimenpiteet ovat välttämättömiä ...edellyttää EU:ssa juuri käynnistetyn päästökaupan laajenemista kaikkiin teollistuneisiin maihin.”

Kyseisessä otteessa sinänsä uutisista tunnettuja tosiasioina esitettyjä näkemyksiä puetaan tunteisiin vetoavan tarinan muotoon. Kun narratiivin jakaa osiin tarkemmin, voi havaita kyseisen narratiivin koostuvan lukuisista yleisesti tiedettyinä ja negatiivisina pidetyistä yksityiskohdista, joita ei sinänsä tarvitse selittää.

Otteessa vaaditaan ”järeitä maailmanlaajuisia toimenpiteitä”. Tämä tukee oletustani paikallisen ja maailmanlaajuisen tason vastakkainasettelusta. Suomen ja EU:n jo käynnistetty päästökauppa tulisi nopeasti laajentaa koskemaan kaikkia teollisuusmaita, jotta vain me emme joutuisi kantamaan taakkaa.

Toisen kerran narratiivi esiintyy sivulla 5.

”Tampereen Sähkölaitos tuottaa asiakkailleen monipuolisia ja ympäristöä säästäviä energiapalveluja...panostaen samalla voimakkaasti toimintansa ympäristövastuullisuuteen. ...liiketoiminnallisiin periaatteisiin kuuluvat turvallisuuteen, ympäristöön ja luontoon liittyvien säästöjen ja velvoitteiden tinkimätön noudattaminen.”

Otteessa näkyy selvästi tarve painottaa ympäristön ja luonnon etua ja yhtiön ympäristövastuullisuutta. Muut tässä kategoriassa esiintyvät keinot ovat yksityiskohtia, joita käytetään muun tekstin apuna tuomassa totuusarvoa sanotulle. Retorisessa mielessä yksityiskohtia käytettiin kymmenen kertaa. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä.

”Tampereen Sähkölaitos on omavarainen myymänsä energian suhteen, sillä energian hankinta katetaan pääosin omalla tuotannolla. ... Yhteistuotannolla jopa 90 % polttoaineen sisältämästä energiasta saadaan hyödynnettyä...”

Tässä painotetaan omaa eli paikallista tuotantoa. Tässä halutaan antaa kuva paikallisen erinomaisuudesta. Huomattavaa on myös yhteistuotannon painottaminen. Yhteistuotanto nähdään tehokkaana ja polttoainetta säästävänä tapana tuottaa energiaa. Myös toinen esimerkki tukee paikallisuuden tärkeyttä.

"...jyrsinturve, jota poltetaan Naistenlahti 2:n kerrosleijukattilassa. Turve on kotimainen energianlähde, joka kuljetetaan... 150 km:n säteeltä."

Polttoaine on siis kotimaista ja lähellä tuotettua. Nämä kaksi seikkaa mainitaan, muttei turpeen kansainvälistä luokittelua uusiutumattomaksi polttoaineeksi (Aarnos 2007, 49).

6.2. Tosiasiat puhuvat puolestaan

Tässä kategoriassa sanottu esitetään totena, ilman spekulatiota. Tällaisia retorisia keinoja käytettiin yhteensä 11 kertaa. Esimerkiksi toimitusjohtajan katsauksessa.

"...ympäristövaikutuksiltaan edullista sähkön ja lämmön yhteistuotantoa on rakennettu niin, ettäyhteislämpötuotanto kattaa peräti 95 % kaukolämmön kokonaistarpeesta."

Tässä esimerkissä yhteistuotanto esitetään ympäristölle suotuisana ja senhuikeaa kattavuutta painotetaan. Myös muissa esimerkeissä painotetaan ympäristön etua.

"Käytämme ympäristönsuojeluratkaisuisamme parasta taloudellisesti käyttökelpoista tekniikkaa."

”Ylöjärven ja Pirkkalan kaukolämpöverkkojen liittämällä Tampereen kaukolämpöverkkoonon ollut merkittäviä positiivisia ympäristövaikutuksia.”

Nämä väitteet esitetään itsestään selvinä eli ”tosiasioina”. Vaikuttavuutta lisätään esimerkiksi superlatiiveilla tai muutoin vaikuttavilla sanavalinnoilla. Pääroolissa on kuitenkin ”tosiasia”, joka vahvistaa jonkin ajatuksen. Tässä tapauksessa ”tosiasia” vahvistaa ympäristöystävällisyyden.

”Ympäristömenoihin eivät sisälly menot, jotka vaikuttavat suotuisasti ympäristöön, mutta joiden pääasiallinen tarkoitus on edistää esim. yrityksen kannattavuutta, työturvallisuutta ja -terveyttä...”

Tämä ympäristötuloslaskelmasta otettu lainaus kuvaa hyvin tilannetta, jossa puhuja käyttää ”tosiasiaa” (ei sisälly) selittääkseen pienehköt ympäristöön investoidut summat, jotka olivat vain 5,9 prosenttia vuosi-investoinneista.

Tosiasioita käytetään runsaasti, sillä ne ovat neutraali tapa tuoda jotakin näkemystä tai asianlaitaa esiin. Tosiasiat ovat retorisesti käyttökelpoisia myös siksi, että niillehän emme voi mitään. Niillä puhuja voi saavuttaa yhteisymmärryksen yleisön kanssa, vaikka he olisivatkin periaatteessa erimieltä.

6.3. Etäännyttäminen omista intresseistä

Tässä kategoriassa käytetyillä retorisisilla keinoilla luodaan ajatus, että puhuja ei tee jotakin omien etujensa vuoksi, vaan jostakin muusta syystä. Tällainen syy voi olla vaikkapa ympäristönsuojelu tai asiakkaan tarpeet.

”Ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen jokapäiväisessä toiminnassa edellyttää, että...”

”...varmistetaan parempi sitoutuminen yhteisten päämäärien tavoitteluun.”

”Tampereen Sähkölaitos on mukana kaupp- ja teollisuusministeriön vapaaehtoisissa energiansäästösopimuksissa.”

”...on vahvasti Pirkanmaalainen yritys, joka panostaa lähiympäristönsä ja sen asukkaiden hyvinvointiin.”

Näissä kaikissa esimerkeissä Tampereen Sähkölaitos toimii jotenkin, koska siitä on jotakin etua jollekin muulle. Tässä esimerkiksi etu on yhteisille päämäärille, asukkaiden hyvinvoinnille tai ympäristönäkökohdille. Etäännyttäminen omista intresseistä on voimakas retorinen keino, jolla luodaan ajatus vastuullisesta toimijasta.

6.4. Kolmen lista

Kolmen lista on luettelo argumentteja, joilla perustellaan jotakin. Luettelossa voi olla enemmänkin asioita kuin kolme, mutta kolme on tavallisin. Esimerkkinä tästä on seitsemänkohtainen ”Ympäristöohjelma vuosille 2004 – 2005”, jonka mukaisia tavoitteita ovat esimerkiksi:

”1) Ympäristöhaittojen vähentäminen, ... 3) Materiaalin käytön ja jätteiden määrän vähentäminen, ... 4) Asiakkaiden ohjaaminen tarkoituksenmukaiseen ja tehokkaaseen energiankäyttöön, ...”

Ohjelmassa luetellaan seitsemän keinoa, joilla ympäristön tilaa voidaan parantaa. Ohjelma sisältää myös muita retorisia keinoja, kuten etäännyttämistä omista intresseistä ja konsensuksella vahvistamista.

Puhtaampana esimerkkinä kolmen listasta on seuraava:

”...energiatehokkuutta ja uusiutuvia energianlähteitä edistävien toimintamallien

kehittäminen ja käytön lisääminen, kulutusseurannan kattavuuden lisääminen, energiakatselmusten toteuttaminen,...

6.5. Määrällistäminen

Määrällistäminen on vertailua ja mittasuhteiden esiintuomista, jolloin puhuja pyrkii vakuuttamaan yleisöä tuomalla esiin lukuja tai mittasuhteita. Esimerkiksi Raahen ja Porin tuulivoimapuistojen tuotantomääriä havainnollistetaan vertaamalla tuotantoa helposti ymmärrettävällä vertauksella tavallisiin asuntoihin. On siis käsitetty, etteivät kuulijat välttämättä kykene konkretisoimaan kilo- tai megawatteja.

”Raahen ja Porin tuulipuistojen vuotuinen sähköntuotanto on yhteensä noin 50 miljoonaa kWh, mikä vastaa noin 20 000 kerrostaloasunnon tai 2500 sähkölämmitteisen omakotitalon vuotuista sähkönkulutusta.”

Esimerkistä on helppo havaita, että määrällistäminen on onnistunut. 20 000 kerrostaloasunnon vuotuinen sähkönkulutus on selvästi käsitettävämpi määre, kuin 50 miljoonaa kWh. Lisäksi syntyy mittaluokkaillusio, jonka mukaan kyse on suuresta määrästä sähköä. Illuusio siksi, että kyse on vain noin 0,2 % Tampereen Sähkölaitoksen sähkön hankinnasta (Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraportti 2004).

6.6. Konsensuksella vahvistaminen

Tarkoittaa retorista keinoa, jossa vedotaan asiaan tai toimintatapaan, joka on yleisesti hyväksytty tai ajatellaan olevan yleisesti hyväksyttävissä. Puhutaan yhteisestä edusta, välttämättömistä toimista tai yleisestä mielipiteestä.

”Kasvihuonekaasujen vähentäminen energiantuotannossa on asia, jonka

ratkaisemiseen tarvitaan uusia energiamuotoja.”

Kasvihuonekaasujen vähentäminen näyttäytyy tässä yhteisesti ja yleisesti hyväksyttynä asiana, joka tulee ratkaista. Ratkaisuun pääsemiseksi tarvitaan uusia energiamuotoja. Siten uudet energiamuodot ovat välttämättömyys, joiden eteen Tampereen Sähkölaitos luonnollisesti tekee työtä.

6.7. Puhujakategorioilla oikeuttaminen

Tässä oleellista on puhujan asema, persoona tai muu kompetenssi. Tätä esiintyy raportissa erittäin vähän, mutta otan aiheen käsittelyyn juuri sen puuttumisen vuoksi. Ainoastaan asiakastyytyväisyydestä puhuttaessa viitataan kahteen konsulttiyhtiöön, joiden tulosten mukaan tyytyväisiä ollaan.

Oleellisempaa on se, miksi jonkun arvovaltaan tai tieteelliseen kompetenssiin ei viitata useammin? Ehkä Tampereen Sähkölaitoksella ajatellaan heidän olevan tarpeeksi vakuuttava puhuja ilman ulkopuolista vahvistusta. Olin kuvitellut tekstin vilisevän viittauksia eri tutkimuksiin, riippumattomiin tilastoihin ja ministeriöiden tai muiden viranomaisten lausuntoihin.

6.8. Metaforien ja ääri-ilmaisujen käyttö

Niputan nämä kaksi keinoa yhteen, sillä ne ovat sukua toisilleen. Molemmilla luodaan mielikuvia ja pyritään siten joko konkretisoimaan tai korostamaan viestiä.

”... kouriintuntuvia varoituksia ilmaston lämpenemisen vaikutuksista.”

Vaikutukset on helppo itse tuntea ja havaita. Ne ovat kouriintuntuvia, jolloin yleisö kykenee itse tajuamaan tilanteen ja samaistumaan siihen.

”Lupaamme jatkaa tällä tiellä kohti kestäväää kehitystä”

Toisin sanoen; olemme menossa oikeaan suuntaan eli olemme valinneet oikean tien, joka johtaa haluttuun päämäärään. Sinne aiomme myös päästä. Tie on varmaankin maailman käytetyin metafora, joka on tuttu esimerkiksi Raamatusta. Jos tie on oikea, päädymme hyvään lopputulokseen.

”Vuosi 2004 oli Suomessa poikkeuksellisen lämmin ja sateinen,... rajumyrsky riepotteli Etelä-Ruotsia tuhoten metsät ja lamauttaen sähkönjakelun.... Järeät maailmanlaajuiset toimenpiteet ovat välttämättömiä...”

Tässä toimitusjohtajan katsauksesta otetussa lainauksessa asioiden vakavuutta korostetaan ääri-ilmauksilla. Drastiset sanavalinnat ja jopa apokalyptinen sävy tekevät sanotusta vakuuttavan tai äärimmillään jopa pelottavat yleisön huomaamaan, miten vakavasta ja tärkeästä asiasta on kyse. Jatkossa ongelmaan luvataan luonnollisesti puuttua ja tämä johtaa tietysti muutokseen kohti parempaa.

6.9. Toisto

Muutamit teemat toistuvat tekstissä usein. Tällaisia ovat kotimaisuus, puhtaus, paikallisuus ja yhteistuotanto. Kertaamalla jotakin teemaa luodaan kuulijalle sellainen kuva, että tämä teema on tärkeä. Luonnollisesti tällaisia teemoja ei voi olla montaa, sillä silloin toisto menettää merkityksensä.

Käsittelen tarkemmin paikallisuuden ja yhteistuotannon esiintymistä, sillä tulkintani mukaan ne ovat tärkeimmät teemat perusteltaessa Tampereen Sähkölaitoksen ympäristövastuullisuutta. Paikallisuus on luonnollisesti hyväksi arvottettu asia. Kuljetusmatkat ovat lyhyet, toiminta työllistää paikallisia, ja voitot jäävät ”kotipesään” jne. Lisäksi toimintaan ja sen haittavaikutuksiin voidaan puuttua

yhteisen edun sitä vaatiessa.

Yhteistuotantoa on perusteltu korkealla hyötysuhteella ja siitä johtuvalla polttoaineen säästöllä. Tämä esitetään paitsi taloudellisena niin myös ekologisena, jolloin kaikki hyötyvät. Retoriikan näkökulmasta näin positiivista asiaa kannattaakin toistaa.

7. Vastauksia kysymyksiin

7.1. Mikä on ekologista?

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli se, *mikä Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa 2004 määritellään uusiutuvaksi tai ekologiseksi tuotannoksi ja miten ekologisuus retorisesti määritellään?*

Uusiutuviksi polttoaineiksi raportissa määriteltiin vesivoima, biokaasu ja tuulivoima sekä epäsuorasti puu. Nämä polttoaineet nähtiin myös ekologisina tai hiilivapaina, jolloin niiden käyttö on ympäristölle ystävällistä. Niiden osuuden lisäämistä pidettiin tärkeänä päästökaupan velvoitteiden täyttämiseen.

Mutta koska edellä mainittujen polttoaineiden ja tuotantomuotojen osuus on vähäinen ja vähänkin tarkempi lukija huomaisi pelkkien uusiutuvien korostamisen pelkäksi retoriikaksi, raportissa korostettiin käytettävän maakaasun rikkivapautta ja vähäisiä hiilipäästöjä kivihiiileen verrattuna.

Toisena oleellisena tekijänä arvioitaessa toiminnan ekologisuutta korostettiin *”hyötysuhteeltaan korkeaa ja ympäristövaikutuksiltaan edullista”* lämmön ja sähkön yhteistuotantoa, jolloin polttoainetta kuluu vain noin 2/3 erillislaitoksiin verrattuna. Yhteistuotantoa onkin helppo pitää erillistuotantoa ekologisempana, joten sitä korostettiin raportissa useasti.

7.2. Uusiutuvaa energiaa hajautetusti?

Toisena oleellisena kysymyksenä oli: *Näkeekö Tampereen Sähkölaitos Ympäristöraportin 2004 mukaan uusiutuvan energian tai hajautetun energiantuotannon potentiaalisena osaratkaisuna energiantuotantoon tulevaisuudessa ja miten ilmastonmuutoksen ehkäisy näkyy raportissa?*

Uusiutuva energia esiintyi raportissa usein, sillä *”kasvihuonekaasujen vähentäminen energian tuotannossa on asia, jonka ratkaisemiseen tarvitaan uusia energiamuotoja”*. Tässä yhteydessä raportissa esiintyivät tuulivoima, vesivoima ja turpeen korvaaminen puulla. Samalla todettiin että, *”nykyisellä tuotantorakenteella sähkölaitoksen keinot varautua päästökauppaan ovat vähäiset”*. Näin todella on, sillä uusiutuvan energian osuus tuotannosta oli vuonna 2004 vain muutaman prosentin luokkaa.

Tarkkaa lukua on raportin perusteella vaikea laskea, sillä energian hankintaa ei ole raportissa tuotantotavoittain analysoitu. Polttoaineiden kulutus on raportoitu polttoaineittain, mutta esimerkiksi tuuli- ja vesivoima eivät kuluta polttoainetta. Samoin niiden tuotanto on raportoitu prosentteina sähkönhankinnasta, ei energian hankinnasta.

Kysymyksen toisena ulottuvuutena oli hajautettu tuotantorakenne, joka ei esiintynyt raportissa juuri lainkaan. Raportin henki oli lähinnä päinvastainen, sillä suurissa yksiköissä tapahtuvaa yhteistuotantoa pidettiin tehokkaana ja päästöjä vähentävänä ratkaisuna. Näin varmaan monilta osin onkin, mutta ehkä olisi toivonut jonkinlaista katsausta pienimuotoiseen ja hajautettuun tuotantoon perustuviin tulevaisuuden energiaratkaisuihin. Nyt tällaisina hajautetun järjestelmän kanssa hyvin toimivina tuotantomuotoina esiteltiin tuulivoima ja biokaasu, mutta ne nähtiin vain nykyisen rakenteen pieninä osasina, sillä niiden prosentuaalinen painoarvo kokonaisuudessa on toistaiseksi hyvin mitätön, yhteensä vain noin 0,4 %. Siten niiden raportissa saamaa suurehkoa huomioita voi nähdäkseni aivan hyvin kutsua viherpesuksi.

Ilmastonmuutoksen ehkäisyn tarpeellisuudesta raportti on varma. Heti alussa toimitusjohtaja maalailee rajumyrskyjä ja sähkönjakelukatkoksia, joille tulee tehdä

jotakin. Tampereella on luonnollisesti tehty ”kauaskantoisia päätöksiä, joiden ansiosta energianhuollon haitalliset ympäristövaikutukset ovat vähentyneet merkittävästi”. Tärkeimmät linjaukset on raportin mukaan tehty ja nyt edetään ”pienin askelin”. Suurta parantamisen varaa ei siten ole, ellei sitten vähennetä tuotantoa. Tässä raportissa näitä ”pieniä askelia” ovat uudet energiamuodot, kuten tuulivoima tai bioenergia. Herää kysymys miksi nämä uudet energiamuodot ovat vain pieniä askelia? Onko kyse jostakin pysähtyneisyyden ajan keskitetty ratkaisu - imperatiivista, jolloin kukaan ei osaa tai uskalla tutkia ja kokeilla uutta? Tätä olisi mielenkiintoista kysyä toimitusjohtajalta itseltään.

7.3. Paha globalisaatio vs. hyvä paikallisuus?

Kolmantena tulee alueellinen ulottuvuus. *Nähdäänkö Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraportissa 2004 paikallinen ja globaali toisensa pois sulkevana ja konfliktisina vai toisiaan tukevana ulottuvuuksina?*

Kotimaisuus ymmärretään yleisesti positiiviseksi asiaksi, joten Ympäristöraportissa painotetaan sitä voimakkaasti. Tällöin 20 % prosenttia saa kohtuuttomasti huomiota, sillä vain noin 20 % käytetystä polttoaineesta oli kotimaista. Asia ei tietysti ole aivan näin yksinkertainen, mutta koska sähkölaitoksen toiminta on pääosin polttoaineen sisältämän energian jalostamista sähköksi ja lämmöksi, voidaan polttoaineen kulutusjakaumaa pitää tärkeimpänä toiminnan painotuksia kuvaavana mittarina. Tällöin kotimaisuutta korostetaan raportissa kohtuuttomasti.

Kansainväliset veloitteet esitettiin aina vaativina ja hinnankorotuspaineita aiheuttavina. Pääajatus tuntui olevan, että ”järeät maailmanlaajuiset toimenpiteet ovat tarpeen”, mutta ne tulisi laajentaa nopeasti koskemaan kaikkia teollistuneita maita. Tässä on rivien väliin kirjoitettu, että jotkut ovat nykysysteemissä vapaamatkustajia, kun toiset kantavat vastuun. Tampereen Sähkölaitos ja Suomi

yleensäkin ovat luonnollisesti näitä vastuunkantajia.

7.4. Entä käytäntö?

Neljäntenä kysymyksenä on ekologisuuden ja käytännön suhde. *Mitä ovat ne käytännön toimet, jotka tukevat ekologisempaa tuotantotapaa?*

Raportista tällaisia käytännön toimia on helppo löytää. Esimerkkeinä mainittakoon lämmön ja sähkön yhteistuotanto, jonka etuja erilliseen tuotantoon verrattuna raportissa korostettiin voimakkaasti. Mikäli tällä tavalla tuotetun energian polttoaineen tarve todella on noin 2/3 erillistuotannon kulutuksesta, on selvää että yhteistuotanto on ekologisempaa. Luonnollisesti niillä edellytyksillä, että käytetty polttoaine on molemmissa tavoissa yhtä ekologista eikä edullisempi tuotanto kannusta turhaan kuluttamiseen.

Toisena esimerkkinä mainittakoon erilaiset ”*uudet energiamuodot*”, kuten tuulivoima tai bioenergia. Näiden kerrottiin olevan tärkeitä energiantuotannon kasvihuonekaasujen vähentämisessä, mutta silti niiden osuus on raportin mukaan yhteensä vain noin 0,4 % sähkön hankinnasta. Koska kaukolämmön tuotanto oli gigawattitunteina mitaten suurin piirtein sama kuin sähkön hankinta, kutistuu tämä osuus noin 0,2 %:iin. Parempi vähän kuin ei ollenkaan, mutta jotenkin en osaa tulkita näiden energiamuotojen korostamista muuksi kuin puhtaasti viherpesuksi, jolloin vain taloudellisesti kannattavia investointeja tehdään eikä uuteen tuotantoon todellisuudessa paljoakaan sijoiteta. Tässä voisi olla Tampereen kaupungilla tilaisuus käyttää omistajaohjausta ja velvoittaa Sähkölaitos lisäämään uusiutuvien energiamuotojen osuutta tuotannossa.

8. Johtopäätöksiä Ympäristöraportin 2004 analyysistä

8.1. Vihreää kieltä

Ennako-oletukseni mukaan tekstistä löytyi runsaasti ”vihreää kieltä”, jolla selvästi on joko tarkoituksellinen tai alitajuinen tarkoitus vaikuttaa lukijaan. Tuotaessa esiin ”vihreyttä”, on retorisia keinoja käytetty runsaasti ja luovasti. Vihreyden ja ympäristövastuullisuuden teemat esiintyivät läpi koko raportin. Kuvituksena käytettiin kuvia esimerkiksi kukkasista tai tuulimyllyistä ja tekstissä toisteltiin puhtautta, ekologisuuksi ja vastuullisuutta. Raportti vahvisti oletukseni vihreän retoriikan runsaasta käyttämisestä.

Toisaalta raportista paistoi konservatiivisuus, vaikka siinä usein sanottiin Sähkölaitoksen käyttävän parasta kulloinkin hyödynnettävissä olevaa tekniikkaa. Polttoaineet ovat kuitenkin ratkaisevia ja niiden uudenaikaisuudella Sähkölaitos ei voi ylpeillä, sillä Ympäristöraportin mukaan käytetyt polttoaineet ovat lähinnä maakaasua ja turvetta.

8.2. Paikallisuutta korostaen

Paikallisuuden ja maailmanlaajuisten velvoitteiden teemat toistuivat oletusteni mukaisesti raportissa usein. Polttoaineen hankinta esimerkiksi nojaa raportin mukaan vahvasti kotimaiseen ja lähellä tuotettuun turpeeseen ja puuhun, vaikka toisaalla raportissa tilastoidaan noin 80% käytetystä polttoaineesta olevan Venäläistä maakaasua. Maakaasua toki mainostettiin raportissa rikkivapaaksi ja puhtaaksi polttoaineeksi.

EU:n päästökauppa ja sen velvoitteet esiintyivät raportissa voimakkaasti. Päästökauppa nähtiin luonnollisesti haasteena ja hinnankorotuspaineita aiheuttavana

ilmiönä. Ilman polttoaineiden vaihtamista vähähiilisempiin, mutta kalliimpiin, ei päästökaupan velvoitteita tulnaisi raportin mukaan saavuttamaan. Raportissa todettiin mm. että: ”...keinot varautua päästökauppaan ovat vähäiset.” ja ”Ilman oman tuotannon rajoittamista sähkölaitoksen mahdollisuudet CO₂ päästöjen rajoittamiseen ovat varsin rajallisia”.

Yleensä paikallisuus tuotiin esiin positiivisena, jolloin ilmeisesti halutaan nojata ikaikaaiseen näkemykseen, jonka mukaan ihmiset pitävät yleensä kotimaista ulkomaista parempana. Niin tai näin kansainväliset sopimukset ja epävarmat markkinat esitettiin aina epävarmuutta ja kuluja lisäävinä ilmiöinä ja kotimaisuus sekä paikallisuus positiivisina ja varmuutta parantavina asioina.

8.3. Saimmeko vastauksia?

Retoriselle analyysille asetetut tavoitteet täyttyivät. Menetelmä osoittautui mielestäni toimivaksi tavaksi analysoida tämänkaltaisia raportteja ja saada vastauksia tutkimuskysymyksiin. Käytetyllä menetelmällä pääsi tekstiin ja sen kirjoittajaan melko syvälle, jolloin tekstistä oli mahdollista löytää sellaisia merkityksiä, joita tavallisella lukutavalla ei voisi löytää.

Tärkein tavoite eli tekstin analyysi ja kysymysten löytäminen haastatteluille onnistui mielestäni vähintään kelvollisesti. Kaikkine heikkouksineenkin retorinen analyysi on mielestäni kätevä tapa tutkia tämän kaltaisten raporttien ”sielun elämää” ja kirjoittaa julki motiiveja käytetyn kielen ja kuvien takana.

9. Ympäristövastuuraporttien 2005 – 2007 analyysi

9.1. Yleistä Ympäristövastuuraporteista

Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristövastuuraportit on sisällytetty varsinaisten Ympäristöraporttien lopettamisen jälkeen vuosikertomukseen. Raportoinnin ulkoasu ja asema on muuttunut niin paljon, että käsittelen näitä Ympäristövastuuraporteiksi kutsumiani dokumentin osia erillään vuoden 2004 Ympäristöraportista.

Ympäristöraportoinnin yhdistäminen vuosiraporttiin ei välttämättä ole lainkaan huono asia, sillä pienelle yleisölle tehty kunnianhimoinen raportti ei välttämättä tuonut mitään lisäarvoa raportointiin saatikka sitten ympäristöön vaikuttaviin toimiin. Ympäristövastuuraportit sisältävät tärkeimmät Ympäristöraporttien tiedot, mutta osin varmaankin pienemmästä sivumäärästä johtuen vähemmän retoriikkaa.

Tässä luvussa analysoin Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristövastuuraportteja vuosilta 2005 – 2007. Haen eroavuuksia ja yhtäläisyyksiä aikaisemmin julkaistuihin erillisiin Ympäristöraportteihin. Käytän menetelmänä edelleen retorista analyysiä, mutta kevennettyä versiota jossa en erittele enää käytettyjä retorisia keinoja. Ennemminkin analysoin argumentoinnin osia sekä vien analyysiäni entistä enemmän konkreettiseksi.

Eetoksen, päätöksen ja logoksen tarkastelu sekä niihin kietoutuva puhuja – lukijasuhteen analyysi riittää mielestäni avaamaan tekstejä tarpeeksi voidakseni arvioida raportoinnissa tapahtunutta muutosta. Lisäksi teen vertailua energiantuotannon ympäristövaikutuksista vuosilta 2004 – 2005 Sähkölaitoksen ilmoittamien lukujen pohjalta. Lukujen vertailusta uskon löytäväni hyvän vertailupohjan sille, miten hyvin teksteistä löytyvä retoriikka vastaa toteutumaa.

9.2. Eetos

Kuten aikaisemmin todettiin, eetos on se, millaisena puhuja näyttäytyy yleisölleen. Eetos kertoo puhujan ”oikeudesta” esiintyä kyseisessä asiassa. Puhuja argumentoi päästäkseen tavoitteeseensa, jolloin puhujan eetos pyrkii vakuuttamaan hänen ”hyvistä aikeistaan” ja perustelemaan, miksi juuri häntä tulisi kuunnella kyseisessä asiassa.

Tampereen Sähkölaitoksen eetos rakentuu Ympäristövastuuraporteissa 2005 - 2007 paikallisen ja ympäristövastuullisen toimijan eetoksena, jota ohjaavat ekologiset ja ekonomiset realiteetit. Aivan samoin oli Ympäristöraportissa 2004. Tätä eetosta rakennettiin johdonmukaisesti ja voimakkaasti. Jokaisessa kolmessa lukemassani raportissa kerrottiin Tampereen Sähkölaitoksen olevan vastuunsa tunteva organisaatio. Tämä kerrottiin raporteissa hieman eri sanoin, mutta sisältö oli retoriikan kannalta arvioiden suunnilleen sama. Esimerkiksi vuoden 2005 raportti alkaa sanoilla:

”Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat on vastuunsa tunteva organisaatio, jonka toiminnassa huomioidaan työn laadun ja ympäristöasioiden ohella myös henkilöstön turvallisuus.”

Vuonna 2007 vastaava raportti puolestaan alkaa:

”Tampereen Sähkölaitos panostaa ympäristövastuulliseen energiantuotantoon: suurin osa energiasta tuotetaan sähkön ja lämmön yhteistuotannolla, jossa polttoaine-energia saadaan tehokkaasti hyödynnettyä.”

Raporttien otsikoinnit ovat myös hyvin valaisevia. Vuonna 2005 otsikko julisti henkilöstön vastuullisuutta, jolloin luonnollisesti myös yhtiö on osiensa summa eli vastuullinen. Otsikko kuului:

”Lähes 500 vastuunkantajaa”

2006 otsikoitiin hieman teknokraattisemmin. Otsikossa painotettiin standardeja ja toimintajärjestelmää, samoin kuin itse tekstissä. Tämä johtunee siitä, että raportin mukaan Tampereen Sähkölaitokselle myönnettiin sertifikaatti marraskuussa 2006. Käsittelen sertifikaattia myöhemmin. Otsikko kertoi seuraavaa:

”Toimintajärjestelmä on tärkeä osa ympäristötyötä”

Vuonna 2007 palattiin paikallisuuden teemaan jo otsikossa, joka kertoi:

”Omaa tuotantoa hyvällä hyötysuhteella”

Nämä sitaatit ovat esimerkkejä siitä, että Tampereen Sähkölaitos rakentaa vastuullisen toimijan eetosta. Tällaista yritystä kannattaa kuunnella, sillä siihen voi luottaa.

9.3. Paatos

Muistutan tässä vielä kerran, että eetos, paatos ja logos kietoutuvat toisiinsa, jolloin niiden erittely on erittäin hankalaa ja sisältää runsaasti makuasioita ja tulkintaa. Aikaisemmin todettiin, että paatos on se argumentoinnin osa, jolla pyritään varmistamaan yleisön kyky ja halu argumentin vastaanottamiseen. Tämä ilmenee usein jonkin yleisön kanssa yhteisen lähtökohdan etsimisenä. Yksinkertaisesti esitettynä paatos on se suhde, jonka teksti luo kirjoittajan ja yleisön välille. Eetoksen yhteydessä käsitelty puhe jää kuulijalta helposti kuulematta, jos sen avuksi ei etsitä yhteisiä lähtökohtia ja näkemyksiä.

Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristövastuuraportit 2005 - 2007 rakentavat paatosta Ympäristöraportin tavoin aineksista, jotka sisältävät yleisesti hyväksytyjä tai yhteisesti koettuja tunteita, huolia ja toiveita tulevasta. Ympäristö esitetään suojelua ja huolenpitoa vaativana uhanalaisena oliona, josta Sähkölaitos pitää huolta parhaan kykynsä mukaan. Sähkökuluttajat puolestaan nähdään ympäristön tilasta ja

kaupungistaan sekä sähkön ja lämmön toimitusten luotettavuudesta ja hinnasta huolissaan olevana joukkona. Yhteiset lähtökohdat on ollut helppo löytää ja niiden varaan argumentaation on voinut turvallisesti rakentaa. Esimerkkinä tällaisen päätöksen rakentamisesta olkoon otsikoinnit vuodelta 2007:

”Omaa tuotantoa hyvällä hyötysuhteella” , ”Vastuullinen toimija ja yhteistyökumppani” sekä ”Vesipäivänä nautittiin puhtaasta vedestä”

Sekä otsikko ja tekstisitaatti vuodelta 2005:

”Lisää tuulivoimaa Porista”

”...voimalaitokset sijaitsevat keskellä Tamperetta, joten hyvästä kaupunki-ilmasta huolehtiminen on ollut itsestäänselvyys...”

Nämä otsikot kuvaavat hyvin toimintaa, jossa retorisisilla keinoilla rakennetaan voimakkaasti mielikuvaa vastuullisesta toimijasta. Lukijoiden oletetaan jakavan samat lähtökohdat, joiden mukaan paikallinen on parempaa ja vastuunsa pitää kantaa.

Lisäksi edellä kuvatun kaltaisen päätöksen rakentamisessa vedotaan esimerkiksi ulkopuolisen myöntämiin sertifikaatteihin ja yleisiksi ajateltuihin näkemyksiin, jolloin kuulija vakuuttuu puhujan hyvistä aikeista ja alkaa luottaa tähän. Tällöin puhujan haluama yrityskuva vahvistuu edelleen ja puhuja on saavuttanut vastaanottavaisen yleisön. Tähän ainakin retorisisessa ajattelussa pyritään.

Tällaista päätöstä rakennetaan myös komeilla kuvilla ja lukuisilla uskottavan näköisillä tilastoilla ja diagrammeilla. Esimerkiksi vuoden 2005 Ympäristövastuuraportissa komeilee kuva Porin tulivoimalasta sekä Naistenlahden onnettomuusharjoituksesta. Vuonna 2006 tuulivoimala on päässyt taas kuviin, mutta 2007 tuodaan esiin lähinnä vesielementtiä. Hauskaa on se, että käytetyt kuvat ovat vuodesta toiseen pääosin samoja, joskin ne on rajattu erilailla. Näiden kuvien ajatellaan nähtävästi kuvaavan hyvin vastuullisuutta ja samalla pehmentävän Sähkölaitoksen imagoa. Näihin kuviin lukijan on nähdäkseni yleisesti helppo

samaistua.

Erityishuomion ansaitsee mielestäni tuulivoiman suhteeton korostaminen. Jostakin syystä tuulivoimateema on sanallisesti esillä jokaisessa Ympäristövastuuraportissa ja vuotta 2007 lukuun ottamatta myös kuvissa. Tämä kaikki siitä huolimatta, että tuulivoiman osuus on Sähkölaitoksen kokonaistuotannosta on erittäin vähäinen. Vuonna 2007 Tampereen Sähkölaitoksen tuulivoimaosuus oli 6,3 GWh, joka oli noin 0,2% yhtiön kokonaistuotannosta (Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat 2008). Ilmeisesti Sähkölaitoksella ajatellaan, että tuulivoimaa kannattaa korostaa sen vähäisestä tuotannollisesta merkityksestä huolimatta.

Tilastot ja diagrammit luovat puolestaan kuvan, jossa todella voidaan osoittaa tehtyjen toimien vaikutukset. Niillä luodaan kuvaa uskottavasta yrityksestä jota yleisön kannattaa kuunnella. Yhdistettynä edellä mainittuun pehmeämpään imagoon, tilastot luovat vastuullisen kuvan. Tällaisen yhtiön kanssa voi keskustella, sillä heidän ovat paitsi mukavia niin myös osaavia. Puhuja ja kuulija jakavat huolen ympäristöstä, mutta myös huolen hyvästä taloudenpidosta ja siten sähkön hinnasta.

9.3. Logos

Logos on se osa argumenttia, joka on riippumaton yleisön ja puhujan suhteesta. Kansantajuisesti kyse on itse asiasta, jolloin voidaan ajatella käytetyn retoriikan olevan riisuttua sanoilla tai kuvilla kikkailusta. Esitettävien tosiasioiden valinta on kuitenkin retoriikkaa parhaimmillaan. Sillä mitä ja miten halutaan tuoda julki tai korostaa, on valtava merkitys tekstin aiheuttamaan vaikutukseen kohdeyleisössä. Puhujan on mahdollista itsenäisesti valita se ”itse asia”, jonka hän haluaa tuoda yleisölle julki. Tällöin edes ”itse asia” ei ole retorisesti ajattelusta vapaata.

Eetoksen ja päätöksen rakentaminen jäävät helposti vain korulauseiksi, ellei sanojen tueksi esitetä mitään konkreettista. Tätä on todella tehty. Ympäristövastuuraporteissa on otettu järeät aseet käyttöön tuotaessa esiin tosiasioita eli logosta. Noin kolmasosa käytetystä painoalasta on erilaisia taulukkoja ja diagrammeja. Nämä taulukot

kertovat raportoinnin matemaattis- tilastotieteellisestä laadukkuudesta, jolloin yleisölle jää helposti kuva osaavasta toimijasta.

Itse asiaa tuodaan esiin myös teksteissä. Vuonna 2005 Poriin on rakennettu lisää tuulivoimaa. Tätä tuodaan esiin paitsi tekstissä myös kuvissa. Toinen esimerkki olkoon vuodelta 2006:

”Tampereen kaupungin energialiiketoimintojen toimintajärjestelmälle myönnettiin sertifikaatti marraskuun alussa. Sertifikaatti tarkoittaa sitä, että toiminta vastaa standardien...mukaisia vaatimuksia.”

Kun vuonna 2005 vasta tavoiteltiin sertifikaattia, niin 2006 se saavutettiin. Sertifikaattia ja sen vaatimaa työtä korostetaan raporteissa paljon. Tämä ulkopuolisen myöntämä sertifikaatti on mainio esimerkki itse asiaan vetoamisesta luotaessa hyvää yrityskuvaa. Käsittelen sertifikaattia tarkemmin seuraavassa luvussa.

10. Vastauksia tutkimuskysymyksiin

10.1. Muuttuiko ekologisuuden tai uusiutuvuuden määrittely?

Ensimmäinen tutkimuskysymys on se, *mikä Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristövastuuraporteissa 2005 – 2007 määritellään uusiutuvaksi tai ekologiseksi tuotannoksi ja miten ekologisuus retorisesti määritellään? Muuttuuko näissä määrittelyissä jokin Ympäristövastuuraportteihin siirryttäessä? Uusiutuva energia esiintyy terminä Ympäristövastuuraporteissa vain vuonna 2007. Tässä raportissa uusiutuviksi määriteltiin puu, ruokohelpi, vesivoima ja tuulivoima. Luokittelu vastaa Ympäristöraportin 2004 luokitteluja. Vuosien 2005 ja 2006 raporteissa puhutaan puusta ja tuulivoimasta, mutta uusiutuvuutta ei mainita. Vuonna 2005 turve mainitaan ”hitaasti uusiutuvaksi energialähteeksi, jonka polttaminen aiheuttaa hiilidioksidipäästöjä”.*

Ekologisuus on Ympäristövastuuraporteissa piilotettu rivien väliin, toisin kuin Ympäristöraportissa. Tämä saattaa johtua Ympäristövastuuraporttien erittäin tiiviistä muodosta, jossa liialle lavertelulle ei ole sijaa. Ympäristövastuuraporteista käyvät kuitenkin esiin lämmön ja sähkön yhteistuotanto sekä edellä mainitut uusiutuvat polttoaineet ekologiaa edistävinä tekijöinä. Ainoana oleellisena uutuuksena vuoteen 2004 oli ruokohelven ensimmäinen esiintyminen vuonna 2007. Kyse on kuitenkin vasta kokeilusta, joten ekologisuuden ja uusiutuvuuden määritelmien voidaan tulkita säilyneen ennallaan.

10.2. Uhkakuvista konkretiaan

Toisena oleellisena kysymyksenä on: *Näkeekö Tampereen Sähkölaitos Ympäristövastuuraporttien 2005 – 2007 mukaan uusiutuvan energian tai hajautetun energiantuotannon potentiaalisena osaratkaisuna energiantuotantoon tulevaisuudessa ja miten ilmastonmuutoksen ehkäisy näkyy raporteissa? Onko joitakin eroja Ympäristöraporttiin 2004?* Hajautettu energiantuotanto ei esiinny Ympäristövastuuraporteissa lainkaan, mutta polttoaineiden monimuotoisuus ja uusien kokeileminen esiintyvät. Siten voidaan ajatella Tampereen Sähkölaitoksen olevan osittain mukana hajautetun järjestelmän kehittämisessä, sillä monimuotoinen polttoaineiden käyttö on osa hajautettua energiantuotantoa. Älykkäistä sähköverkoista ei myöskään puhuta mitään. Tämä kertoo mielestäni konservatiivisuudesta suhtautumisessa tulevaisuuteen. Tampereen Sähkölaitos ei ole varsinainen edelläkävijä, vaan vakaa ja luotettava toimija.

Ilmastonmuutoksen ehkäisyn merkityksestä puhutaan kaikissa raporteissa, mutta varsinainen uhkakuvien maalailu on jäänyt pois. Ympäristövastuuraporteissa on siirrytty ns. asialinjalle, jolloin uhkakuvista kirjoittelulle ei ole enää tilaa. Raportissa vuodelta 2005 todetaan esimerkiksi ”päästökauppa lisää puun käyttöä Tampereella”. Samoin vuonna 2006 puhutaan ruokohelpikokeilusta Naistenlahti 2:ssa. Nämä

maininnat ovat melkoisen vapaita retorisesta maalailusta. Niissä retoriikka painottuu itse asiaan.

10.3. Päästökauppa on hyväksytty tosiasiksi

Kolmantena tulee alueellinen ulottuvuus. *Nähdäänkö Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristövastuuraporteissa 2005 – 2007 paikallinen ja globaali toisensa pois sulkevana ja konfliktisina vai toisiaan tukevana ulottuvuuksina? Tapahtuuko raportoinnin muuttuessa tai ajan kuluessa muutosta? ”Paha globalisaatio” ei enää häiritse Tampereen Sähkölaitoksen yhteiskuntavastuullista paikallista toimintaa, vaan päästökauppa otetaan realiteettina, jonka kanssa eletään. Siinä missä Ympäristöraportissa 2004 vielä valiteltiin Sähkölaitoksen vähäisiä mahdollisuuksia vastata päästökaupan vaatimuksiin, Ympäristövastuuraporteista en tällaista suhtautumista enää löytänyt.*

Päästökauppaa käsitellään Ympäristövastuuraporteissa vain teknisenä seikkana. Esimerkiksi vuonna 2005 mainitaan: ”Sähkölaitokselle luotiin toimintaedellytykset päästökauppajaksolla toimimiseksi: laadittiin salkunhallinta ohjeistus, anottiin päästöoikeudet, haettiin päästöluvut yms.” Tämä on hyvin neutraali maininta päästökaupan aloittamisesta. Sähkölaitos on siis ymmärtänyt realiteetit ja lopettanut päästökaupan kauhistelun, jota vielä Ympäristöraportissa 2004 oli havaittavissa.

10.4. Onko käytännön toimia ympäristön hyväksi?

Neljäntenä kysymyksenä on ”vihreyden” ja käytännön suhde. *Mutta mitä ovat ne käytännön toimet, jotka tukevat ekologisempaa tuotantotapaa? Käytännön*

ympäristövastuu esitetään Ympäristövastuuraporteissa kokonaisvaltaisena toiminnan parantamisena. Ympäristö nähdään laajasti myös sosiaalisena asiana. Turvallisuuteen kiinnitetään huomiota ja esimerkiksi onnettomuusharjoitus saa hyvin palstatilaa vuonna 2005.

Ekologisuus saa paljon huomiota myös Ympäristövastuuraporteissa. Ilmanlaadusta puhutaan edelleen paljon, samoin kuin puhutaan energian säästämisestä. Raporttien mukaan ekologisuutta parannetaan käytännössä useiden pienten teknisten parannusten ja polttoainevaihtojen avulla. Nämä parannukset todennetaan EQS -järjestelmän avulla, jonka esittelen myöhemmin. Mitään suurempaa tuotannon rakenteisiin vaikuttavaa hanketta ei raporteissa mainita, kuten ei tehty myöskään Ympäristöraportissa 2004.

10.5. Yhteenvetoa Ympäristövastuuraporteista

Ympäristövastuuraportit vuosilta 2005 – 2007 ovat lyhydestään huolimatta monipuolista materiaalia retoriseen analyysiin. Vaikka aikaisemmin sanoin Ympäristövastuuraporttien siirtyneen ns. asialinjalle, niissä on käytetty kohtalaisen laajasti erilaisia kielikuvia. Lisäksi niissä on hienoja kuvia, joiden sisäinen retorinen sisältö on hyvin harkittua. Lukijaa vakuutetaan edelleen voimakkaasti hyvistä aikeista. Teksti ja kuvat tukevat toisiaan. En tiedä onko tämä kuvien ja tekstin yhteistyö harkittua, mutta siltä se vaikuttaa.

Käsittelen myöhemmin tarkemmin raporttien taulukoissa esitettyjä ”tosiasioita”, mutta totean tässäkin vaiheessa lyhyesti, että ne eivät täysin tue vastuullisen ja ympäristöstä huolissaan olevan toimijan eetosta. Siten voidaan tulkita eetoksen ja päätöksen tukevan toisiaan hyvin, mutta logoksen luovan pientä ristiriitaa edellisiin. Tämä ristiriita kertoo kuitenkin mielestäni käytettyjen tosiasioiden rehellisestä luonteesta.

11. Ympäristöraportin 2004 vertailu Ympäristövastuuraportteihin

Kun verrataan Ympäristöraporttia 2004 Ympäristövastuuraportteihin 2005 – 2007, huomattavin ero on raporttien pituus. Siinä missä Ympäristöraportti 2004 on noin 20 -sivuinen, ovat Ympäristövastuuraportit vain 5 - 6 sivua pitkiä. Kuitenkin niissä on esitetty pääpiirteittäin samat asiat. Tämän kuvittelisi helposti johtavan niukkuuteen tai jopa puutteellisuuteen.

Näin ei mielestäni kuitenkaan ole, vaan ennemminkin Ympäristöraportti oli löysähkö kokonaisuus, jossa asioita oli laverreltu ja maalailtu laajasti. Ympäristöraportit olivat tulkintani mukaan ympäristöraportoinnin harjoittelua ja Vuosikertomukseen sisältyvät Ympäristövastuuraportit tämän prosessin hiotumpi, yksinkertaisempi ja selkeämpi tulos.

11.1. Tarkempaan retoriikkaan

Koska Ympäristövastuuraportit ovat tiivistetympiä kuin Ympäristöraportit, niissä on myös vähemmän retorista maalailua. Tällöin retoriikka on selvästi tarkempaa ja hiotumpaa. On hyvin vaikea arvioida miten harkittua tämä hioutuminen on. Saattaahan olla, että tarkentuminen johtuu vain raportin tekemiseen käytettävien resurssien vähenemisestä. Oli niin tai näin Ympäristövastuuraportit välittävät lähinnä saman informaation, mutta tiiviimmässä muodossa.

Tällaista kehitystä voi sinänsä pitää hyvänä. Onhan yhteisten varojen harkittu käyttäminen yleisesti hyvänä pidettävä tavoite. On vaikea sanoa, millaisen lisäarvon Ympäristöraportit olisivat tuoneet, jos niitä olisi edelleen kehitetty Vuosiraportin ulkopuolella. Nyt kuitenkin on tulkintani mukaan selvää, että lopputulos on ainakin

lähes yhtä kattava vaikka raporttiin käytetty tila pieneni noin neljännekseen.

Tähän tiivistymiseen on päästy muutamalla keinolla. Helpoin on havaita kuvien ja taulukoiden koon selvä pienentäminen. Koon muutos ei ole oleellisesti vähentänyt niiden arvoa. Toinen asia on taulukoiden ja diagrammien määrän väheneminen. Ennen niihin käytettiin lähes puolet Ympäristöraportin tilasta eli esimerkiksi vuonna 2004 noin kahdeksan sivua, mutta siirryttäessä Ympäristövastuuraportteihin käytetty tila pieneni noin kahteen ja puoleen sivuun.

Myös tekstiä on tiivistetty. Tämä on tehty poistamalla joitakin päällekkäisyyksiä, kuten Toimitusjohtajan katsaus, jota ei enää ole erillisenä ympäristöteemalla. Lisäksi tiivistämistä on tehty kirjoittamalla sivuille tiiviimmin. Tiivistäminen on tietenkin vaikuttanut raportin ulkoasuun, mutta asiaa raporteissa on lopulta lähes yhtä paljon. Siten on lähinnä makuasia onko ympäristöraportoinnin yhdistäminen Vuosikertomuksen osaksi heikentänyt vai parantanut ympäristöraportoinnin tasoa Tampereen Sähkölaitoksella. Tulkintani mukaan raportoinnin taso on parantunut raportointimuodon muuttuessa. Riskinä on nähdäkseni lähinnä se, että ympäristöraportin painoarvo Sähkölaitoksen sisällä saattaa vähentyä, kun erillistä raporttia ei enää tehdä. Toisaalta nyt asiat ovat yksissä kansissa. Siten voimavaroja saattaa säästyä raportoinnilta oikeisiin ympäristötekoihin ja niiden suunnitteluun.

10.2. ISO on iso ja EQS valtava

Jo Ympäristöraportissa 2004 lyhyesti mainittu ISO 14001 -ympäristöjärjestelmä sai laajentunutta huomiota Ympäristövastuuraporteissa. Vuonna 2005 kerrotaan uudesta tammikuussa 2005 aloitetusta EQS -toimintajärjestelmäprojektista, jonka nimi muodostuu sanojen environment, quality ja safety ensimmäisistä kirjaimista. Järjestelmässä pyritään saavuttamaan SFS-EN ISO 14001 -

ympäristöjärjeselmästandardin, SFS-EN ISO 9001 - laadunhallintajärjestelmästandardin sekä OH SAS 18001 -työturvallisuus- ja työterveysspesifikaatin vaatimukset. Tavoitteena oli saavuttaa toimintajärjestelmän sertifiointi vuoden 2006 lopussa. Tavoite toteutui marraskuussa 2006. (Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat 2007 ja 2008)

Käytetyn retoriikan näkökulmasta EQS ja siihen liittyvät standardit saavat Ympäristövastuuraporteissa paljon huomiota. Sertifikaateilla vahvistetaan laadukasta ja vastuullista toimintatapaa. Retorisesti ajateltuna saavutetut sertifikaatit ja standardit ovat todisteita hyvin tehdystä työstä. Mielenkiintoista on se, että sertifikaattien saavuttamisen kriteereistä ei raporteissa ole mitään tietoa. Ainoastaan mainitaan sertifikaatin myöntänyt yhtiö nimeltä ja luetellaan tehtyjä toimenpiteitä otsikkotasolla. Ilmeisesti luotetaan siihen, että lukija luottaa sertifikaatin tosiasialliseen luonteeseen jo sinänsä.

Sertifikaattien ja EQS -toimintajärjestelmän saamasta suuresta huomiosta tulee tutkijalle helposti sellainen kuva, että näillä keinoilla pyritään vakuuttamaan lukijat ilman tilaa vievää ja työläästi luotavaa kuvailevaa tekstiä. Näin varmaan onkin, jos raporttien oletetut lukijat ovat lähinnä asiakasyritysten johtoa, luottamushenkilöitä ja oman yrityksen työntekijöitä. Sertifikaattien merkityksestä raportoinnin muuttumiseen on varmaan paikallaan kysyä näkemyksiä myös haastatteluissa.

11.3. Päästöt kasvussa

Vuosien 2006 ja 2007 Ympäristövastuuraportit osoittavat mielenkiintoisen tosiasian. Päästöt ovat kääntyneet selvään nousuun muutaman vuoden laskun jälkeen. Toki vielä ollaan kaikilla mittareilla vuoden 2000 tasoa jäljessä, mutta pitkään jatkuneen päästöjen vähenemisen jälkeen päästöjen kääntyminen nousuun on huomioitavaa (Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat 2007 ja 2008).

On selvää, että energian tuotannon päästöt riippuvat ratkaisevasti energian myynnin määrästä. Mutta koska vuosien 2004 – 2007 tilastot ovat joka vuosi hieman erilailla laaditut on vaikea tehdä tarkkaa analyysiä, siitä johtuuko päästöjen kasvu energian myynnin kasvusta vai polttoainevalinnoista. Mutta parhaan kykyni mukaan laskettuna vaihtelu vuosien 2004, 2005 ja 2006 välillä johtuu pääosin energian myynnin muutoksista. Ainoastaan muutos vuodesta 2006 vuoteen 2007 selittyisi lähinnä muutoksilla käytetyissä polttoaineissa.

Vuonna 2007 käytettiin selvästi enemmän turvetta kuin vuonna 2006. Ero käytetyn turpeen määrässä oli raporttien mukaan 4,1 prosenttiyksikköä. Vaikka tuotetun energian määrä hieman supistuikin, päästöt kasvoivat silti (Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat 2007 ja 2008). Tälle en löydä käsittelemistäni raporteista muuta loogista syytä kuin turpeen lisääntyneen käytön. Esimerkiksi hiilidioksidipäästöt ovat turpeen osalta noin kaksinkertaiset maakaasuun verrattuna (Euroopan komissio 2006).

Retoriikan kannalta arvioituna päästöjen nousu on ristiriidassa mainostetun vastuullisen ja ympäristöystävällisen toimijan eetoksen kanssa. Nähdäkseni tulisi puhua enemmän kotimaisuutta vaalivasta aluepoliittisesta toimijasta, kuin mainostaa ympäristöystävällisyyttään. Turpeen käyttöä on raporteissa perusteltu juuri kotimaisuudella, mutta sen ympäristövaikutuksista ei ole puhuttu mitään.

12. Kysymyksiä haastatteluihin

Koska tässä tapauksessa toisia yhtiöitä Tampereen Sähkölaitokseen vertailevan kirjallisen aineiston hankkiminen ei olisi onnistunut työn rajauksen puitteissa, kirjallisen aineiston analysoinnin eräs tärkeä tavoite oli löytää haastatteluille sopivia kysymyksiä. Tämä onnistui nähdäkseni hyvin, vaikka vaatikin hieman spekulatiota

ja tutkijan omia arveluja. Seuraavassa esittelen haastatteluihin muokkaamani kysymykset.

Haastattelututkimuksen lähtökohdaksi jäi analyysin ja spekuloinnin jälkeen kolme kysymystä, joihin haluan saada vastauksen. Ensinnäkin Tampereen Sähkölaitos ei ole julkaissut ympäristöraportteja vuoden 2004 jälkeen. *Miksi Tampereen Sähkölaitos ei enää julkaise varsinaisia Ympäristöraportteja?* Toiseksi haluan selvittää *Onko Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöviestintää siirretty Ekokumppanit oy:n tehtäväksi?* Kolmantena kysymyksenä on: *Onko Tampereen Sähkölaitoksella ympäristöstrategiaa ja jos on niin millainen?*

Ensimmäisessä ja toisessa kysymyksessä yhdistävänä taustana on kysymys siitä kenelle Ympäristöraportit oli kirjoitettu sekä kenelle ja miten ympäristöasioista nykyään viestitään. Kolmas kuvaa ympäristöajattelun nykytilaa Tampereen Sähkölaitoksen organisaatioissa.

Näiden kysymysten ja ajatusten kautta valmistelin haastatteluihin apukysymyksiä, joilla pyrin saamaan vastauksia haluamiini kysymyksiin. Esittelen apukysymykset haastattelujen kuvausten yhteydessä.

Huomioitavaa on lisäksi se, että Tampereen Sähkölaitos yhtiöitettiin vuoden 2009 alusta (Tampereen Sähkölaitos 2009). Yhtiöittäminen vaikutuksia ei kuitenkaan voida tässä huomioida, sillä haastattelut tehtiin jo vuoden 2008 puolella. Tässä olisi varmasti hyvä tutkimusaihe jollekin.

13. Haastattelujen analyysi

13.1. Ennakoasetelmia haastatteluihin

Ennen haastatteluja tein aikaisemman aineiston analyysiin perustuvia spekulatioita siitä, miksi ympäristöraporttia ei enää vuoden 2004 jälkeen ole julkaistu. Sähkölaitoksella täytyy olla jonkinlainen näkemys tai toimintamalli siitä, miten ympäristöasioista viestitään tai miten ja kenelle niillä markkinoidaan.

Oletan Tampereen Sähkölaitoksella olevan selkeän ympäristöstrategian, joka ohjaa myös ympäristöviestintää ja viestinnän käytäntöjä. On vaikea ajatella ympäristöviestinnän olevan vain Ympäristövastuuraporttien lukujen varassa. Uskon ympäristöstrategiassa olevan myös joitakin markkinoivia painotuksia sekä niihin liittyviä mielikuvien luomista. Näitä elementtejä oli runsaasti Ympäristöraportissa 2004, joten oletan niiden siirtyneen ympäristöstrategiaan.

Samoin Ympäristöraportin 2004 ja Ympäristövastuuraporttien analyysien jälkeen oletan ympäristöviestintää siirretyn Ekokumppanit Oy:n tehtäväksi. Ekokumppanit Oy mainitaan raporteissa usein, jolloin syntyy vaikutelma, että Ekokumppanit hoitavat osaltaan myös Sähkölaitoksen ympäristöviestintää. Oletan, että Sähkölaitoksen ympäristöstrategia ohjaa myös Ekokumppaneiden tekemää käytännön neuvonta- ja opastustyötä.

Näitä ennako-oletuksia koetellakseni tein kaksi haastattelua marraskuussa 2008. Ensin haastattelin Ekokumppanit Oy:n toimitusjohtajaa Suvi Holmia. Toisena haastattelin Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöpäällikköä Soile Heinosta.

13.2. Ekokumppanien esittely

Ekokumppanit Oy:n toiminta käynnistettiin Pirkanmaalla vuonna 2003, jolloin Tampereen kaupunki liikelaitoksineen yhdessä Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n kanssa perusti Ekokumppanit Oy:n. Yhtiön kolmantena omistajana on vuoden 2009 alusta ollut tällöin yhtiöitetty Tampereen Sähkölaitos Oy. (Ekokumppanit Oy)

Ekokumppanien tehtävänä on edistää kestävästä kehitystä ja vastuullista elämäntapaa. Yhtiön internetsivun mukaan: ”Ekokumppanit on Pirkanmaalla toimiva ympäristöalan asiantuntija ja osaamisen yhdistäjä. Ekokumppanit Oy tuottaa tiedotus-, neuvonta-, koulutus- ja asiantuntijapalveluja, joilla edistetään kestävästä kehityksen mukaista elämäntapaa ja yritystoimintaa. Yritys on sitoutunut kestävästä kehityksen edistämiseen kaikessa toiminnassaan.” (Ekokumppanit Oy)

Tehtävää toteutetaan tuottamalla tiedotus-, neuvonta-, koulutus- ja asiantuntijapalveluja niin yksityisille, kuin yrityksille ja yhteisöillekin. Käytännössä näkyvin osa Ekokumppaneiden toimintaa on ympäristötietokeskus Moreenia Tammerkosken rannalla. (Ekokumppanit Oy)

13.3. Suvi Holmin haastattelu

Ekokumppanien toimitusjohtajalle Suvi Holmille minulla oli valmisteltuna neljä aihepiiriä, joista keskustelimme. Ensiksi kysyin Ekokumppanien roolista Sähkölaitoksen ympäristöviestinnässä. Holmin mukaan Ekokumppanit vievät vastuullista ajattelua eteenpäin. Vastuullisuutta korostetaan lähinnä neuvonnalla ja esimerkiksi vuokraamalla sähkönkulutusmittareita kuluttajille. Ekokumppaneilla on hänen mukaansa aktiivinen rooli osakasyhtiöiden neuvontapalveluissa.

Silti Holm ei näe Ekokumppaneilla voimakasta tai aktiivista roolia Sähkölaitoksen ympäristöviestinnässä. Suurelta osin tämä johtuu siitä, että Sähkölaitos ei ole määritellyt Ekokumppaneille tällaista mandaattia, vaan heidän tehtävänsä on lähinnä

neuvonta. Haastattelussa Holm toi esiin ajatuksen, että Ekokumppanit voisi ottaa vahvemman roolin Sähkölaitoksen ympäristöviestinnästä.

Toiseksi kysyin Ekokumppanien Sähkölaitoksen ympäristömarkkinointiin liittyvistä tehtävistä. Sellaisista Holm mainitsi esimerkkeinä Ympäristöpäivät ja Energiansäästöviikot, joita Ekokumppanit on ollut järjestämässä. Holm arvioi Sähkölaitoksen pitävän suhdettaan Ekokumppaneihin tarkoituksella hieman etäisenä. Tällöin vahvistuu mielikuva Ekokumppanien riippumattomasta neuvontapalveluluonteesta. Holm katsoo että, ennemminkin on toisin päin ja Sähkölaitos markkinoi Ekokumppaneita asiakaslehdessään Napsissa.

Kolmanneksi kysyin Sähkölaitoksen ympäristöstrategian ohjausvaikutuksesta Ekokumppanien toimintaan. Holm arvioi ympäristöstrategian ohjaavan toimintaa, mutta hän ei tunne taustaa riittävästi voidakseen arvioida asiaa. Holm sanoo Sähkölaitoksen olevan luonnollisesti suuressa roolissa kehitettäessä Ekokumppanien toimintaa, sillä se on Ekokumppanien suurin rahoittaja.

Holm näkee Ekokumppanien tarjoavan Sähkölaitokselle ja muillekin rahoittajille lähinnä edullista neuvontapalvelua, jollaisen järjestäminen erikseen olisi kallista. Toisaalta Holm näkee ristiriidan siinä, että neuvonta tähtää energian kulutuksen vähentämiseen, joka ei vastaa Sähkölaitoksen liiketoiminnan taloudelliseen kasvuun tähtäävää logiikkaa.

Neljänneksi kysyin Holmin näkemystä Sähkölaitoksen ympäristöraportoinnin nykytilasta. Arvelin raportointia siirretyn Ekokumppanien tehtäväksi. Näin ei asia Holmin mukaan ole, mutta hän ei tiennyt Sähkölaitoksen ympäristöraportoinnin toimintatavoista. Hän kuitenkin arvioi SFS-EN -standardin saavuttamisen vaikuttaneen erillisten Ympäristöraporttien loppumiseen vuoteen 2004.

Työni kannalta haastattelun oleellisin anti oli se, että vuoteen 2004 lopetettu erillinen ympäristöraportointi ei ole siirtynyt lainkaan Ekokumppanit Oy:n tehtäväksi. Ainakaan Ekokumppanien toimitusjohtaja ei asiaa näin näe. Ekokumppaniton vastuussa Tampereen Sähkölaitoksen neuvontapalveluista, joiden voi ainakin osittain tulkita olevan ympäristöviestintää tai -markkinointia. Mutta siinä mielessä missä

Ympäristöraportti ja Ympäristövastuuraportit painottivat Sähkölaitoksen vastuullisuutta yhteisestä ympäristöstämme, ei Ekokumppanit tällaista tehtävää hoida. Esimerkiksi Ympäristöraportti 2004 on kirjoitettu markkinoivalla otteella, jollaista Ekokumppanien toiminnassa ei ole havaittavissa. Haastattelun aikana Suvi Holm ehdotti, että minun tulisi kysyä Sähkölaitoksen ympäristöpäälliköltä ainakin sähkön alkuperäselosteen merkitystä raportointitavan muutokseen.

13.4. Soile Heinosen haastattelu

Suvi Holmin haastattelun jälkeen valmistelin ympäristöpäällikkö Soile Heinoselle kuusi kysymystä, joita ohjasivat pohjatyönä analysoidut Ympäristöraportti 2004 ja Ympäristövastuuraportit 2005 - 2007. Lisäksi Suvi Holmin haastattelu toi uusia näkökulmia mukaan kysymyksiin.

Ensimmäiseksi halusin tietää kenelle erilliset Ympäristöraportit olivat kirjoitetut? Olin ajatellut niiden olevan tarkoitettut lähinnä sisäisen analyysin avuksi ja ennemmin sisäiseen viestintään kuin ulkoiseen. Heinonen vahvisti tätä olettamusta, mutta lisäsi niiden olleen hyödyllisiä myös neuvoteltaessa isojen asiakkaiden kanssa, viranomaisyhteistyössä, kuten ympäristölupien hakemisessa ja Tampereen kaupungin kestävän kehityksen raporttia tehtäessä. Hän arvioi raportit hyödyllisiksi dokumenteiksi.

Toisena kysymyksenä oli edellisen vastauksen vahvistamana se, miksi tällainen hyödyllinen raportti oli lopetettu ja siirretty yhdistettyyn vuosiraporttiin? Heinonen arvelee tärkeäksi syyksi kustannuksia. Ympäristöraportin kirjoittaminen oli luonnollisesti suurehko vuotuinen ponnistus ja Ympäristövastuuraportti vuosikertomuksissa vuodesta 2005 alkaen kertoo tärkeimmät asiat lukuina, taulukoina ja tiiviimpänä tekstinä. Tällaisia tärkeitä asioita ovat esimerkiksi eri polttoaineiden osuudet Sähkölaitoksen tuotannosta. SFS-EN -standardin saavuttamisen ja EQS -toimintajärjestelmän käyttöönoton vaikutusta erillisten Ympäristöraporttien lopettamiseen Heinonen ei vahvistanut. Hänen mukaansa asiat eivät oikeastaan liity

toisiinsa.

Kolmantena aiheena käsitelimme Sähkölaitoksen ympäristöstrategiaa. Miten ympäristöstrategia ohjaa Sähkölaitoksen toimintaa? Miten tämä ilmenee? Heinosen mukaan Sähkölaitoksen strategia on edetä ympäristön suhteen hitaasti. Nykyisiä voimaloita parannetaan hiljalleen, polttoaineita vaihdetaan hiljalleen parempiin ja prosesseja kehitetään. ”Myllyissä” on Heinosen mukaan vielä varaa parannuksiin. Sähkön ja lämmön yhteistuotanto on Heinosen mielestä oleellista. Nämä samat teemat olivat esillä myös vuoden 2004 Ympäristöraportissa ja niitä on jatkettu pelkistetympin Ympäristövastuuraporteissa. Heinosen mukaan ”pienin askelin” -strategiaa jatkaa kuluttajaviestinnän puolella asiakaslehti Naps, joka Heinosen mukaan jaetaan sähkön tilaajille neljästi vuodessa.

Neljännessä kysymyksessä halusin päivityksen Sähkölaitoksen ympäristöviestinnän nykytilaan. Tähän liittyen Ekokumppaneiden Suvi Holm ehdotti kysymään Heinoselta sähkön alkuperäselosteen merkityksestä. Heinonen kertoi vuosiraportin Ympäristövastuuraportin yhdessä alkuperäselosteen kanssa olevan nykyään ne työkalut, joilla Sähkölaitos operoi suhteessa viranomaisiin ja suuriin asiakkaisiin. Alkuperäseloste lähti liikkeelle ”pakosta”, mutta se on muuttunut hyväksi mittariksi pyrittäessä vähentämään hiilidioksidipäästöjä. Samoin se on oiva väline asiakasyhtiöille suunnattavaan markkinointiin. Heinosen mukaan asiakasyhtiöt vaativat nykyään entistä enemmän ympäristöseikkojen huomioimista ostamansa sähkön tuotannossa. Ne käyttävät ympäristöasioita hyväkseen omassa markkinoinnissaan ja tämä asettaa laatuvaatimuksia ympäristöviestinnälle.

Kysyessäni viidentenä kysymyksenä Heinosen näkemystä ympäristöasioiden käytöstä markkinoinnista hän totesi, ettei se ole kovin suuressa roolissa Tampereen Sähkölaitoksen markkinoinnissa. Jonkin verran on mainostettu tuulivoimaa, vaikka sen osuus tuotannosta onkin todella vaatimaton. Esiin on tuotu enemmän omavaraisuutta tuotannon suhteen. Heinonen mainitsee moni- ja biopolttoaineita käyttävän voimalan rakentamisen tulevaisuudessa, jolloin ympäristöasioilla voisi olla hyvä myös markkinoida. Puun käyttöä ja yhteistuotantoa voisi Heinosen mielestä käyttää markkinoinnissa enemmänkin.

Kuudentena kysyin Ekokumppanien roolista Sähkölaitoksen ympäristöviestinnässä sekä Sähkölaitoksen kumppanina. Ekokumppanien yksi tärkeä tehtävä on neuvoa energiansäästöissä. Heinonen ei näe tässä ongelmaa, vaikka voimalakapasiteetti riittäisikin lisätuotantoon. Hänen mukaansa energiatehokkuus on myös Sähkölaitoksen etu, sillä päästöoikeudet rajoittavat kannattavaa tuotantoa. Täten hän ei näe syytä ohjailta Ekokumppanien toimintaa. Ekokumppanit tuottaa heille neuvontapalveluita, joiden tuottaminen itse ei olisi kustannustehokasta.

Tärkeimpinä tuloksina ympäristöpäällikön haastattelusta nousivat esiin sähkön alkuperäselosteen merkitys sekä erilaisten ympäristöasioita kuvaavien lukujen ja raporttien merkitys viestittäessä asiakasyritysten suuntaan. Myös ympäristöviestinnän painopiste on selvästi asiakasyrityksissä, ei pienasiakkaissa. Sähkölaitos luonnollisesti tiedostaa ympäristöasioiden kasvavan merkityksen myös sen yrityskuvalle, mutta kuluttajamarkkinointiin ympäristöasiat eivät silti vaikuta kovin paljoa. Heinosen mukaan niillä voisi olla enemmänkin vaikutusta.

13.5. Yhteenvetoa haastatteluista

Haastattelut tarjosivat kaikkiin kolmeen kysymykseen vastauksen. Ensimmäiseksi halusin tietää: *Miksi Tampereen Sähkölaitos ei enää julkaise erillisiä Ympäristöraportteja?* Tähän Soile Heinonen antoi mielestäni selvän vastauksen. Se oli kallis ja aikaa vievä tapa raportoida, kuten arvelinkin. Sen tehtävä oli toimia työkaluna viestittäessä asiakasyrityksille ja viranomaisille ja haettaessa esimerkiksi ympäristölupia, jollaisena se Heinosen mukaan toimikin hyvin. Heinonen katsoo kuitenkin sähkön alkuperäselosteen yhdessä Vuosiraporttiin sisällytetyn Ympäristövastuuraportin kanssa riittävän näihin tarkoituksiin ja Ympäristöraportteihin käytettyjen resurssien suuntaamisen toisin olevan siten perusteltua.

Toiseksi halusin selvittää *Onko Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöviestintää*

siirretty Ekokumppanit oy:n tehtäväksi? Molempien haastateltavien mielestä Ekokumppanien rooli on lähinnä neuvonta ja valistus, ei niinkään ympäristöviestintä, vaikka kai neuvonnan voisi ympäristöviestinnäksikin tulkita. Heinosen mukaan ympäristöviestintä on suunnattu lähinnä isoille asiakasyrityksille, ei juurikaan yksityisille kuluttajille. Siten Ekokumppanien rooli Sähkölaitoksen ympäristöviestinnässä on pieni.

Kolmantena kysymyksenä oli: *Onko Tampereen Sähkölaitoksella ympäristöstrategiaa ja jos on niin millainen?* Molemmat haastateltavat pitivät selvänä, että strategia on, mutta vain Heinonen tunsii asiaa. Heinosen mukaan strategia on ”edetä pienin askelin”, jolloin prosesseja, polttoainevalikoimaa ja käytäntöjä parannetaan vähitellen. Tästä voi tulkita, että Tampereen Sähkölaitos ei suunnittele mitään mullistavaa ainakaan lähitulevaisuudessa. Yhtiön valitsema linja on tulkintani mukaan hyvin konservatiivinen.

14. Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä

Analysoituani Tampereen Sähkölaitoksen Ympäristöraporttia 2004 ja Ympäristövastuuraportteja vuosilta 2005 – 2007 apunani jo Aristoteleesta lähtenyt retoriikan perinne, olen päässyt melkoisen syvälle tekstien merkityksiin ja käytettyihin retorisiin keinoihin. Näillä keinoilla on pyritty vakuuttamaan lukija hyvistä aikeista ja luomaan kuva erittäin vastuullisesta yrityksestä.

Raportit suorastaan vilisevät erilaisia retorisen vaikuttamisen keinoja, jolloin lukijan vastuulle jää uskoako kaikki vai lukeako tekstejä syvemmin ja analyttisemmin. Tarkasteltaessa raportteja tarkemmin voidaan havaita, että raporttien kirjoittaja on halunnut voimakkaasti korostaa edelläkävijän roolia, jolloin kaikki voitava ympäristön eteen on tehty ja tällä tiellä jatketaan vastuksista huolimatta eteenpäin.

Raportit ovat paikoitellen myös jossain määrin harhaan johtavia. Erityisesti tämä

harhaan johtavuus vaivaa Ympäristöraporttia 2004, jonka tilastotietojen ja tekstin välillä on huomattavissa selvä ristiriitaisuus. En voi välttyä ajatukselta, että aktuaalisen tekstin kirjoittaja tai kirjoittajat eivät juuri raporteissa käytettyyn tilastoaineistoon ole tutustuneet. Sama pätee raporttien sinänsä ansiokkaaseen valokuvien käyttöön. Kauniit luontokuvat houkuttelevat tehokkaasti lukijan kyynisiä ajatuksia muualle, mutta yhtymäkohdat todellisuuteen ovat lopulta melkoisen heikot.

Tämä ristiriita vähenee selvästi vuodesta 2005 alkaen, jolloin erillistä Ympäristöraporttia ei enää tehty. Ympäristövastuuraporteissa on huomattavasti vähemmän kuvailua ja löysää kirjoittamista, mikä ilmeisesti pitää puhunnan maanläheisempänä ja tarkempana. Tästä tutkimusprosessista on jäänyt vaikutelma, että erillinen Ympäristöraportti oli liian kunnianhimoinen vuosittainen projekti, jolle ei ollut todellista kysyntää. Osin edellisestä johtuen Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöraportoinnin laatu ja tarkkuus paranivat selvästi erillisten Ympäristöraporttien loputtua vuoteen 2004.

Kaikista analysoimistani raporteista on löydettävissä markkinoiva ote, jossa ihmisten huoli ympäristöstä on käännetty myyntipuheen vaikutusmekanismiksi. Tällaisessa puhunnassa ongelmia vähätellään ja hyviä puolia korostetaan. Jo Ympäristöraportista 2004 kävi ilmi Sähkölaitoksen ympäristöstrategia ”edetä pienin askelin”. Tällainen näkemys strategiasta vahvistui molemmissa haastatteluissa. Sopii kuitenkin kysyä onko ”pienin askelin eteneminen” sittenkään luokiteltavissa strategiaksi vai onko se sittenkin vain taktiikkaa? Mielestäni näin on ja ainakaan aineistoni perusteella en löydä Tampereen Sähkölaitokselta varsinaista ympäristöstrategiaa. Löydän vain toimia, joilla on tarkoitus saavuttaa positiivinen vaikutus ympäristöön ja täyttää ympäristölupien vaatimukset.

Ehkä parhaana esimerkkinä raporttien osittaisesta ristiriitaisuudesta on turpeen käytön lisääminen polttoaineena. Turve aiheuttaa paljon ympäristölle haitallisia hiilidioksidipäästöjä ja on siten päästökaupan näkökulmasta kallis polttoaine. Toisaalta turve on kotimainen ja osin jopa paikallisesti tuotettu polttoaine. Nämä molemmat ulottuvuudet ovat esiintyneet voimakkaasti raporteissa. Sekä ilmastonmuutoksen hillitseminen että kotimaisuus on nähty tärkeinä asioina. Turpeen polttaminen ei täytä molempia näistä tavoitteista.

15. Lopuksi

Olen analysoinut osaa Tampereen Sähkölaitoksen ympäristöviestintään tarkoitettua materiaalista uuden retoriikan avulla. Tällöin olen päässyt aineistooni erittäin syvälle. Tekstien syvällekin piilotetut merkitykset ovat auenneet tulkinnalle. Pidän itse työni tärkeimpänä tutkimuksellisenä ansiona ”sisällön analyysiä”, jossa vertailu kohdistuu aineistoon itseensä.

Aineistossa on paljon hyvinkin vahvaa retoriikkaa. Kun olen tarkastellut aineistoa ”retoristen silmälasien läpi”, on varsin selvää, että myös käyttämäni kieli on retorisesti voimakasta. Olen tietoisesti pyrkinyt hieman vähentämään voimakkaita ja rempeitä ilmauksia, mutta tämän työn luonteen vuoksi en ole niistä kokonaan luopunut. Aineisto ja menetelmä ovat siis ohjanneet kirjoitustyyliäni varsin paljon. Vai onko sittenkin niin, että minulle luontainen kirjoitustapa on valinnut itselleen sopivan aineiston ja menetelmän?

Tämän työn perusteella haluaisin vielä esittää Tampereen Sähkölaitokselle ehdotuksen. Nyt voisi olla aika todellisen ympäristöstrategian pohtimiselle. Tällainen strateginen valinta, jolla Tampereen Sähkölaitos selviää yli laman ja nousee voittajana käynnissä olevasta energiamarkkinoiden murroksesta, voisi olla vaikkapa nopea siirtyminen älykkäisiin sähköverkkoihin ja ennakkoluuloton uusien tekniikoiden hyödyntäminen.

Tuntuu siltä, että toistaiseksi kaikki investoinnit ovat perustuneet erittäin konservatiivisiin näkemyksiin tulevaisuudesta. Esimerkiksi öljyn maailmanmarkkinahinnan kehitystä on vaikea arvioida ja sen nousu saattaa olla hyvinkin rajua tulevina vuosina. Tällöin on hyvä olla olemassa selkeä suunnitelma uudenlaisten järjestelmien nopeaan hyödyntämiseen. Toivottavasti vuoden 2009 alusta tapahtunut yhtiöittäminen helpottaa ennakkoluulottomien ajatusten esiintuloa. Nyt on unohdettava konservatiivinen ajattelu. Nyt on innovaatioiden aika.

Lähdeluettelo

- Aarnos, Kari 2007. Ekologinen verouudistus. Vihreä sivistysliitto. Helsinki.
- Aristoteles 1997. Retoriikka. Suomentanut Paavo Hohti. Gaudeamus. Helsinki.
- Dunn, Seth & Flavin, Christopher 2000. Sähkön pientuotanto kasvaa. Worldwatch – instituutin julkaisussa Maailman tila 2000. Gaudeamus. Helsinki.
- Hobsbawm, Eric 1999. *Äärimmäisyyksien aika*. Vastapaino. Tampere.
- Hopfenbeck, Waldemar 1993. The Green Management Revolution – Lessons in Environmental Excellence. Prentice Hall, New York.
- Jalas, Mikko 2004. Kuluttajat ympäristöjohtamisen kohteina ja osapuolina. Teoksessa Heiskanen, Eva (toim.). Ympäristö ja liiketoiminta. Gaudeamus. Helsinki.
- Jokinen, Arja 1999. Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1999. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.
- Niskala, Mikael 1995. Yrityksen ympäristölaskentatoimi – ympäristöraportoinnin mittausulottuvuudet ja mittauskokeilu. Taloustieteellisiä julkaisuja B3. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Summa, Hilikka 1989. Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.
- Summa, Hilikka 1995. Retoriikka ja argumentaatioanalyysi yhteiskuntatutkimuksessa. Teoksessa Leskinen, Jaakko (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Summa, Hilikka 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.). Vastapaino. Tampere.
- Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat 2007. Vuosiraportti 2006. Hermes.

Tampereen kaupungin energialiiketoiminnat 2008. Vuosiraportti 2007. Hermes.

Vaini, Anette 1996. Ympäristöraportointi suomalaisissa suuryrityksissä. Tampereen yliopiston jäljennepalvelu. Tampere.

Vehmas, Jarmo 1995. Suomen energiatalouden ekologinen modernisaatio. Teoksessa Massa, Ilmo & Rahkonen, Ossi (toim.) Riskiyhteiskunnan talous, Gaudeamus, Helsinki.

Vuori, Jaana 2004. Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.) Feministinen tietäminen. Vastapaino, Tampere.

WWW -lähteet:

Ekokumppanit Oy:n internetsivu: <http://www.ekokumppanit.fi>
Luettu 31.3.2009.

Energiateollisuus ry:n internetsivu: <http://www.energia.fi/fi>
Luettu 14.4.2009.

Euroopan komissio 2006. Suomen esitys päästöoikeuksien kansalliseksi jakosuunnitelmaksi vuosille 2008 – 2012:
http://ec.europa.eu/environment/climat/pdf/nap_finland_2.pdf
Luettu 24.4.2009.

Fingrid Oyj:n internetsivu:
<http://www.fingrid.fi/portal/suomeksi/uutiset/energiauutiset/?id=1130>
Luettu 14.4.2009.

Hassi, Satu 2008. Blogi -kirjoitus osoitteessa: <http://www.vihreat.fi/fi/node/2572>
Luettu 3.9. 2008.

Lahti, Jarmo 2008. Artikkelidigitoday verkkolehdestä:
<http://m.digitoday.fi/?page=showSingleNews&newsID=200825739>
Luettu 14.4.2009.

Pietikäinen, Sirpa 2009. Sirpa Pietikäisen haastattelu 27.2. 2009 Vihreässä langassa:
<http://www.vihrealanka.fi/teemat/sahkoinen-vallankumous>
Luettu 15.5.2009.

Pirkanmaan liiton internetsivu: <http://www.pirkanmaa.fi/turpeenottoalueet.html>
Luettu 23.4.2009.

Ragwitz, Mario & Huber, Claus 2005. Feed-In Systems in Germany and Spain and a comparison:

http://www.bmu.de/files/english/renewable_energy/downloads/application/pdf/langfassung_einspeisesysteme_en.pdf

Luettu 15.4.2009.

Tampereen sähkölaitoksen hinnasto 15.10.2008 alkaen:

<http://www.tampereensahkolaitos.fi/NR/rdonlyres/C6B06383-4F13-434D-BCA5-E8BEAF41D8C0/0/Myyntihinnasto15102008.pdf>

Luettu 23.4.2009.

Tampereen Sähkölaitos -konsernin kotisivu:

<http://www.tampereensahkolaitos.fi/internet/Yrityksestä/>

Luettu 22.4.2009.

Turveteollisuusliiton bioenergiaesite 2005:

http://www.turveteollisuusliitto.fi/user_files/files/Bioenergiaesite.pdf

Luettu 23.4.2009.

VTT:n Tuulivoiman tuotantotilasto – Vuosiraportti 2006.

<http://www.vtt.fi/inf/pdf/workingpapers/2007/W80.pdf>

Luettu 3.9.2008.